

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ความสำคัญของกลยุทธ์การสอนหลักธรรมให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กครอบคลุมองค์ประกอบทุกด้าน กล่าวคือ ทั้งปรัชญาความเชื่อ หลักการสอน วิธีสอน รูปแบบการสอน และกลยุทธ์การสอน ซึ่งล้วนเป็นเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งสิ้น ภาระของผู้สอนก็ต้องปลูกฝังเมล็ดพันธุ์แห่งความดี ความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ในการวิจัยเรื่องกลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 การเลือกรูปแบบกลยุทธ์ในการสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 4 – มัธยมศึกษาปีที่ 6) และวิเคราะห์พื้นฐานแนวคิดในการสอน หลักการสอน วิธีสอน รูปแบบการสอน และกลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในช่วงชั้นที่ 4 โดยการสังเคราะห์เอกสารตำราจากปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาของไทยจำนวน 11 แนวการสอนและนำหลักการสอนเหล่านั้น มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นกลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์กลยุทธ์การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กระบวนการพัฒนากลยุทธ์การสอน และกระบวนการถ่ายทอดแบบพุทธวิธี เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการรวบรวมกลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตอนที่ 3 การวิจัยภาคสนามซึ่งผู้วิจัยได้วางแผนในการศึกษาเป็น 8 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย
- 2) วิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหา
- 3) การวิเคราะห์เอกสาร
- 4) การสอบถาม
- 5) การสัมภาษณ์
- 6) การสังเกต
- 7) การสัมภาษณ์เชิงลึก
- 8) การสัมภาษณ์กลุ่มครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน 20 โรงเรียน รวม 60 คน โดยขั้นตอนตั้งแต่ขั้นตอนที่ 4 – ขั้นตอนที่ 8 เป็นการวิจัยภาคสนาม โดยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยภาคสนามเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- 1) การเตรียมเข้าสู่ภาคสนาม
- 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยภาคสนาม และ
- 3) การตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการ

สังเกตการณ์สอนครูที่นำรูปแบบการสอน กลยุทธ์การสอน แนวคิดกลยุทธ์การสอนแบบพุทธวิธี ของนักปราชญ์ทางการศึกษาแต่ละท่านมาประยุกต์ใช้ ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นครูที่สอนในโรงเรียน ที่เข้าร่วมโครงการวิถีพุทธในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 20 โรงเรียนมาเปรียบเทียบและสรุปเป็นกลยุทธ์การสอนในส่วนของสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) ได้ สัมภาษณ์ปราชญ์ทางการศึกษาที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 4 ท่านที่วัดปัญญานันทาราม จังหวัดปทุมธานี เพื่อให้ทราบถึง กระบวนการพัฒนา กลยุทธ์การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ประสบความสำเร็จในปัจจุบัน และกระบวนการถ่ายทอดหลักธรรม การสัมภาษณ์กลุ่มครูผู้สอน วิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนวิถีพุทธ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับกลยุทธ์การสอน กระบวนการ พัฒนาและกระบวนการ ถ่ายทอด เทคนิค วิธีการสอนหลักธรรมของครูที่เป็นกรณีตัวอย่างใน การศึกษา (ดูรายละเอียดจากภาคผนวก) และประสิทธิผลของกลยุทธ์การสอนหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้มา

ตอนที่ 1 การเลือกรูปแบบกลยุทธ์ในการสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็ก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 4 – มัธยมศึกษาปีที่ 6) และวิเคราะห์พื้นฐานแนวคิด ในการสอน หลักการสอน วิธีสอน รูปแบบการสอน และกลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสม กับพัฒนาการของเด็กในช่วงชั้นที่ 4 โดยการสังเคราะห์เอกสารตำราจากปราชญ์ทางพุทธศาสนา ของไทยจำนวน 11 แนวการสอน และเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมกับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย โดยวิเคราะห์ได้หลัก โยนิโสมนสิการ และหลักธรรมเรื่องมงคล 38 โดยหลักธรรมทั้ง 2 เรื่องเป็นสิ่งที่สามารถสอนให้กับเด็กในระดับนี้ได้เหมาะสมเป็นอย่างดี เพราะเด็กในวัยนี้จะมี วิธีการคิดอย่างเป็นระบบ มีเหตุและผล เมื่อมีความเข้าใจแล้วจะสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติ อย่างได้ผลจริงและเกิดประ โยชน์ในชีวิตประจำวัน หลักธรรมที่เหมาะสมเรื่อง โยนิโสมนสิการ หมายถึง ระบบการใช้สติปัญญาจัดจำแนกแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงตามสภาวะ (ตาม ธรรมชาติ) และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย (เหตุกัน เหตุแวดล้อม) เป็นการศึกษาถูกวิธี คิดอย่างมีระบบต่อเนื่องตามลำดับขั้นตอนไม่สับสนในการคิดแต่ละครั้ง ต้องกำหนด เป้าหมายไว้อย่างชัดเจนว่าต้องการคิดเพื่ออะไรซึ่งมีวิธีการคิดอยู่ 10 วิธี คือ

1. วิธีคิดแบบอริยสัจ (แบบแก้ปัญห)
2. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (แบบอิทัปปิจจยตา หรือ แบบปัจจัยการ)
3. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
4. วิธีคิดแบบคุุไทย ทางออก (แบบอิสสาทะ อาทีนวะ และนิสสรณะ)

5. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ (แบบรู้เท่าทันธรรมดา)
6. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม
7. วิธีคิดแบบบรรทัดธรรมสัมพันธ์ (แบบหลักการและความมุ่งหมาย)
8. วิธีคิดแบบอุปมาปลูกเร้าคุณธรรม (แบบกุศलगานา)
9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน
10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท

การสอนกระบวนการคิด 10 รูปแบบของกระบวนการสอนในรูปแบบนี้ เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการพิจารณา วิเคราะห์สืบทาคำตอบ หรือค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ผู้สอนมีบทบาทเพียงเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิด โดยการป้อนคำถามไปตามลำดับเพื่อให้ผู้เรียนพิจารณาตาม ลักษณะการสอนในรูปแบบนี้สามารถประยุกต์เป็นการสอนแบบแก้ปัญหา การสอนในรูปแบบนี้ เป็นการสอนที่มีลักษณะเด่นประการหนึ่ง ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. สนทนาในเบื้องต้นและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตามปัญหา
2. ตอบปัญหาโดยการอธิบายปัจจัยพื้นฐานที่ใกล้ตัวผู้เรียน พร้อมทั้งอธิบายตอบปัญหาในเชิงลึกซึ่งที่กว้างขวางและรอบด้าน
3. สรุปถึงสาระ และให้หลักการพร้อมทั้งอธิบายรายละเอียดต่าง ๆ
4. อ้างเหตุผลและข้อมูลอ้างอิงเสริม เพื่อสนับสนุนหลักการและคำตอบของคำถามนั้น
5. สรุปการสนทนานั้น หรือการสอนนั้น

โดยตามขั้นตอนการสอนด้วยหลักโยนิโสมนสิการและมงคลชีวิต 38 นั้น ครูผู้สอนสามารถบูรณาการให้เกิดแก่เด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้เป็นอย่างดีเพราะเหมาะสมกับพัฒนาการของวัยรุ่นในช่วงนี้ และทำให้เด็กมีความสมบูรณ์ทั้งด้านสุขภาพ ร่างกาย สติปัญญา ความสามารถในการกระบวนการคิด หลักธรรมทั้ง 2 เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เพราะเด็กสามารถที่จะศึกษาได้ด้วยกระบวนการดังนี้

1. ศึกษาให้รู้จักตนเอง
2. ศึกษาวิชาความรู้ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม
3. ศึกษาให้รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อการปรับตัวและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม
4. ศึกษาเรื่องจริยธรรม เพื่อลดการเบียดเบียน รู้จักละอายต่อความชั่ว ประกอบกรรมดี

อันก่อให้เกิดสันติสุขและสงบร่มเย็นทั้งต่อตนเองและสังคม

วิเคราะห์ได้ว่าหลักธรรมทั้ง 2 สามารถสอนให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาและตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

- 1) มีเนื้อหาสาระและกิจกรรมสอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 2) มีทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา
- 3) มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
- 4) มีจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชาด้วยวิธีการคิดอย่างเป็นระบบ (โยนิโสมนสิการ)
- 5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การพัฒนาตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ
- 6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

กลยุทธ์การสอนหลักธรรมของนักปราชญ์ด้านศาสนา 11 รูปแบบ

รูปแบบของกลยุทธ์การสอน สามารถสรุปเป็นวิธีการ กระบวนการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนตามแนวของนักปราชญ์ทางการศึกษาไทย 11 แนวคิดซึ่งนำเสนอตามลำดับขั้นตอน ได้แก่

- 1) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)
- 2) พระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท)
- 3) พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)
- 4) พระพรหมมงคลจารย์ (ปัญญาณันทะ)
- 5) พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
- 6) พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ)
- 7) พระธรรมสิงหบุราจารย์ (สง่า สุขโร (หลวงพ่ोजรัส ฐิตธมฺโม)
- 8) พระปัญญาณันทะมุนี (เจ้าอาวาสวัดปัญญาณันทาราม)
- 9) แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต (เสถียรธรรมสถาน)
- 10) พระมหาสมปอง คาลปคุโธ

11) พระมหาพนิชัย วชิรเมธี (อาจารย์ ว.วชิรเมธี)

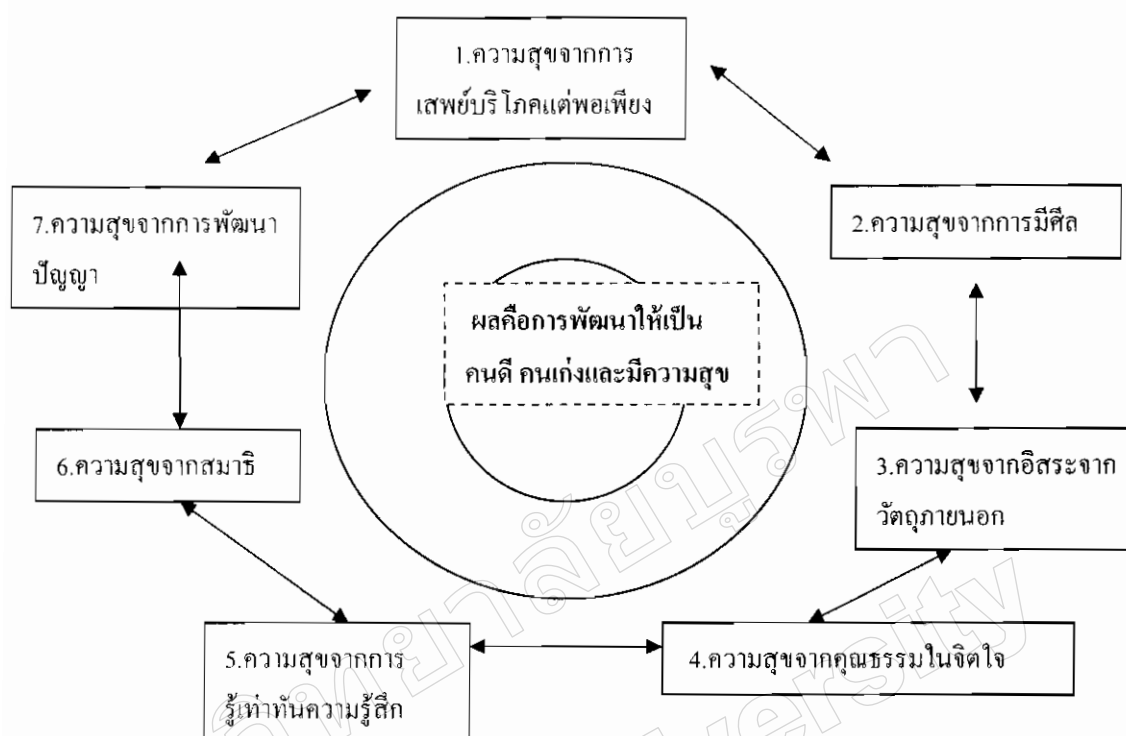
รูปแบบที่ 1 รูปแบบการพัฒนาดนเพื่อความสุขของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542, หน้า 104 - 113) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาตนหรือการสอนธรรมไว้ในการบรรยายและการแสดงปาฐกถาหลายวาระ ที่อาจนำมาจัดเป็นกลยุทธ์เทคนิค การพัฒนาดนเพื่อความสุขในชีวิตได้ กลยุทธ์การสอนแบบเทคนิคการพัฒนาดนประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ปลุกจิตสำนึกในการเรียนรู้และการฝึกฝนพัฒนาดน (การใฝ่รู้สู่สิ่งยาก)
2. การมีศีลและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม หรือที่เรียกว่า ศีล 5 นั้นเอง
3. ฝึกฝนเพิ่มพูนฝีมือสละจากวัตถุภายนอก เรียกว่าสุขจากการกินอยู่แต่พอดี
4. ฝึกการบริจาค การให้ การเสียสละ การสงเคราะห์ คือการสละความเห็นแก่ตัวออกไป
5. รู้เท่าทันความรู้สึกและแรงจูงใจภายในของตนและฝึกฝนพัฒนาให้เป็นแรงจูงใจใฝ่ดี
6. ปรับแต่งจิตของตนให้มีกำลัง มีความสุข และความดีงามด้วยสมาธิ หรือใน

ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า การฝึกสมถภาวนา หรือสมถกรรมฐาน

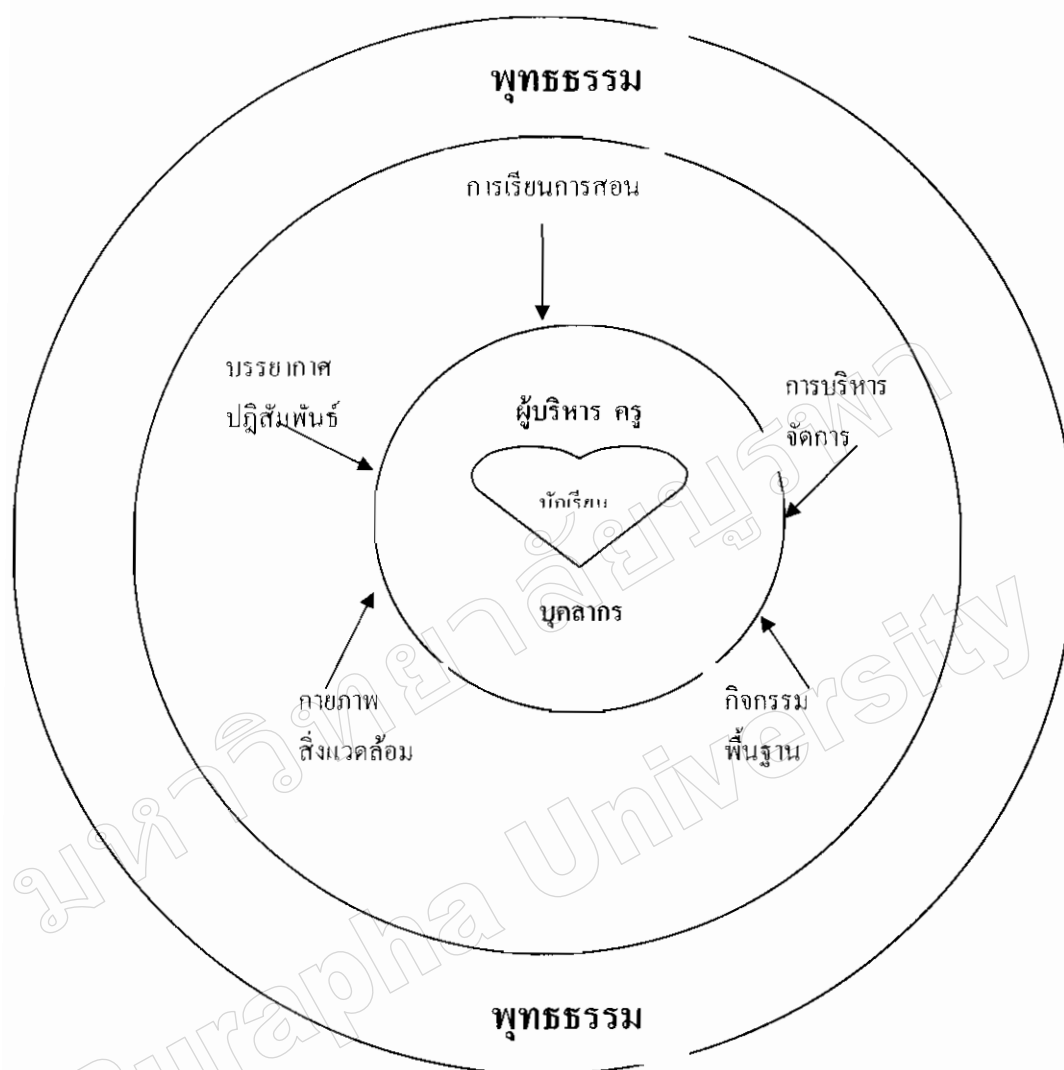
7. ฝึกฝนพัฒนาปัญญาในระดับสูงให้รู้เข้าใจความจริงของโลกและชีวิต เพื่อความเป็นอิสระเหนือความทุกข์ทั้งปวง ที่เรียกว่า วิปัสสนาภาวนา เป็นระบบการฝึกฝนเพื่อให้เกิดการพัฒนาปัญญาเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เป็นความสุขที่เกิดจากการพัฒนาปัญญาในระดับสูง ซึ่งสามารถสรุปกลยุทธ์การสอนธรรม ด้วยเทคนิคการดำเนินชีวิตแบบยั่งยืน ที่สามารถทำให้บุคคลมีความสุขได้หลากหลาย ถึง 7 ประการด้วยกันดังแผนภาพที่ 19

ภาพที่ 19 กลยุทธ์การสอน – เทคนิคการพัฒนานแบบยั่งยืนแนวคิดพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

จากแนวคิดของกลยุทธ์การสอนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นำไปสู่กลยุทธ์ การจัดการศึกษาในรูปแบบพุทธวิธี วิธีพุทธ ซึ่งหมายถึงสถานศึกษาที่มีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

กลยุทธ์การพัฒนารูปแบบการสอนแบบพุทธวิธีแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่เน้นการพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” สรุปลักษณะกลยุทธ์การสอนในรูปแบบของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ดังภาพที่ 18

ภาพที่ 20 รูปแบบการสอนของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

กลยุทธ์การสอนแนวคิดพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นการพัฒนาคุณลักษณะของบุคลากร ที่สามารถทำได้อย่างหลากหลายกิจกรรม เช่น เทคนิคการสอนด้วยการพัฒนาจิต เจริญปัญญารายสัปดาห์ หรือรายเดือน จัดกลุ่มสนทนาธรรม จัดฟังเทศน์ ฟังธรรม ปฏิบัติธรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญ จัดการศึกษาดูงาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักต่าง ๆ ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่าง ๆ ให้ยืมหรือใช้ศึกษา จัดห้องวิปัสสนา ฯลฯ ส่งเสริมการถือศีล 5 เป็นวิถีชีวิต ส่งเสริมการประเมินผลปฏิบัติธรรมและการสอบอารมณ์ (วิปัสสนา)

กลยุทธ์การสอนรูปแบบเกื้อกูลสัมพันธ์:แนวคิดพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

ได้แก่

1. โรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมการหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า กิจกรรม วันพ่อ วันแม่ ฯลฯ
2. โรงเรียนนำนักเรียนร่วมกิจกรรมของวัด และชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งอาจจัดในช่วงโมฆกรรมพัฒนาผู้เรียน ช่วงโครงการบำเพ็ญประโยชน์ หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่น ๆ เช่น นำอาหาร ไปเลี้ยงคนชราที่บ้านพักคนชรา หรือบ้านเด็กกำพร้า เพื่อฝึกลักษณะของจิตอาสา
3. โรงเรียนต้องเป็นโรงเรียนของชุมชนตลอดเวลา โดยเปิดโรงเรียนต้อนรับผู้ปกครอง (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสแสดงข้อคิดเห็น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ดูแลความสะอาดของชุมชนโดยรอบโรงเรียน ดำเนินการเชิญวิทยากรท้องถิ่น เป็นปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนา มาช่วยโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น
4. เปิดห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนได้ใช้บริการได้ในวันหยุด รวมทั้งสนามกีฬา หอประชุม โรงเรียน
5. เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการ และวิชาชีพ เช่น จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในเรื่องอาชีพต่าง ๆ
6. ร่วมกับวัดในชุมชนจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่าง ๆ เช่น นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่เยาวชน ในเรื่องต่าง ๆ จัดทัศนศึกษาทางธรรม หรือโครงการธรรมสัญจร เป็นต้น
7. จัดกิจกรรมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน เช่น จัดการแข่งขันกีฬา จัดกิจกรรมปัจฉิมนิเทศ โดยเชิญผู้ปกครองมาร่วมทำอาหารรับประทานร่วมกัน จัดค่ายครอบครัว ในลักษณะของวันบ้านประสานใจ หรือกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของ บ้าน วัด โรงเรียน
8. เสริมความเข้มแข็งของระบบ ดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น การเยี่ยมบ้านนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปัญหาครอบครัว ฯลฯ
9. ประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่แก่ผู้ปกครอง
10. ยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดี เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนทุกคน เพื่อให้สถานศึกษาเป็นวิถีสอนเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งชุมชน

กลยุทธ์การจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเป็นองค์รวม มีการเน้นความสำคัญในทุกส่วนที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการศึกษา เริ่มตั้งแต่สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมและการพัฒนาจิตใจ การนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารงานการศึกษา การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ครู อาจารย์ ผู้บริหาร บุคลากรในโรงเรียนทุกคน ประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก มีบรรยากาศของความเป็นกัลยาณมิตร และมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นแนวทางการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะ อันพึงประสงค์แบบองค์รวม

กลยุทธ์การสอนของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ถือว่ามีความเป็นเลิศทางการด้านการสอน ในฐานะของอาจารย์ผู้สอน เป็นครูที่น่าศรัทธาและยกย่องอย่างสูง ความเป็นอัจฉริยะของท่าน ปรากฏชัดเจน โดยมีได้มีขอบเขตเฉพาะด้านสติปัญญาที่ปราดเปรื่อง สามารถมองปัญหาสังคมได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง และนำมาประยุกต์ในการอธิบายหลักพุทธธรรมได้อย่างชัดเจน และเข้าใจง่าย และน่าสนใจสำหรับคนรุ่นใหม่ ความเป็นปราชญ์ที่มีความเป็นเลิศทางการด้านการสอนของท่านนั้น ได้รับการกล่าวขานอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่ความเป็นผู้รู้จริง และถ่ายทอดออกมาให้ปรากฏได้โดยกระบวนการความคิดที่แจ่มชัดเป็นระบบ มีความสอดคล้องเชื่อมโยงตามขั้นตอนการสอนที่ดี กลยุทธ์การสอนที่ท่านใช้คือการสอนแบบอุปมาอุปไมย ด้วยตัวอย่างที่ทันสมัยมากมายน่าสนใจ และที่สำคัญยิ่งคือภาษาที่ท่านใช้นั้น งดงามถูกต้อง แจกแจงอธิบายถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมได้อย่างกระจ่าง โดยเฉพาะศัพท์ธรรมะทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ส่วนผู้ที่ไม่ได้เป็นศิษย์ของท่านนั้น ความเป็นเลิศด้านการสอนของท่าน ปรากฏให้เห็นชัดเจนจากการบรรยาย การปาฐกถาและการเทศน์ ซึ่งท่านกระทำอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

วิธีการสอนตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ได้เรียบเรียงไว้ และใช้สม่ำเสมอสรุปได้ 4 รูปแบบคือ วิธีสอนแบบสากัจฉา (การสนทนา) วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบตอบปัญหา และวิธีสอนแบบวางกฎข้อบังคับ ทั้ง 4 รูปแบบสามารถสรุปเป็นวิธีสอนแบบอริยสัจ ซึ่งเป็นวิธีสอนในรูปแบบหนึ่งของวิธีสอนแบบโยนิโสมนสิการ

ขั้นตอนการสอนตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แก่

1. ขั้นนำ

- 1.1 จัดบรรยากาศ
- 1.2 สอนให้เหมาะกับวัย และภูมิหลังของผู้เรียน
- 1.3 เหมาะสมกับวิธีเรียน และวิธีสอน
- 1.4 เหมาะสมกับเนื้อหา และบทเรียน

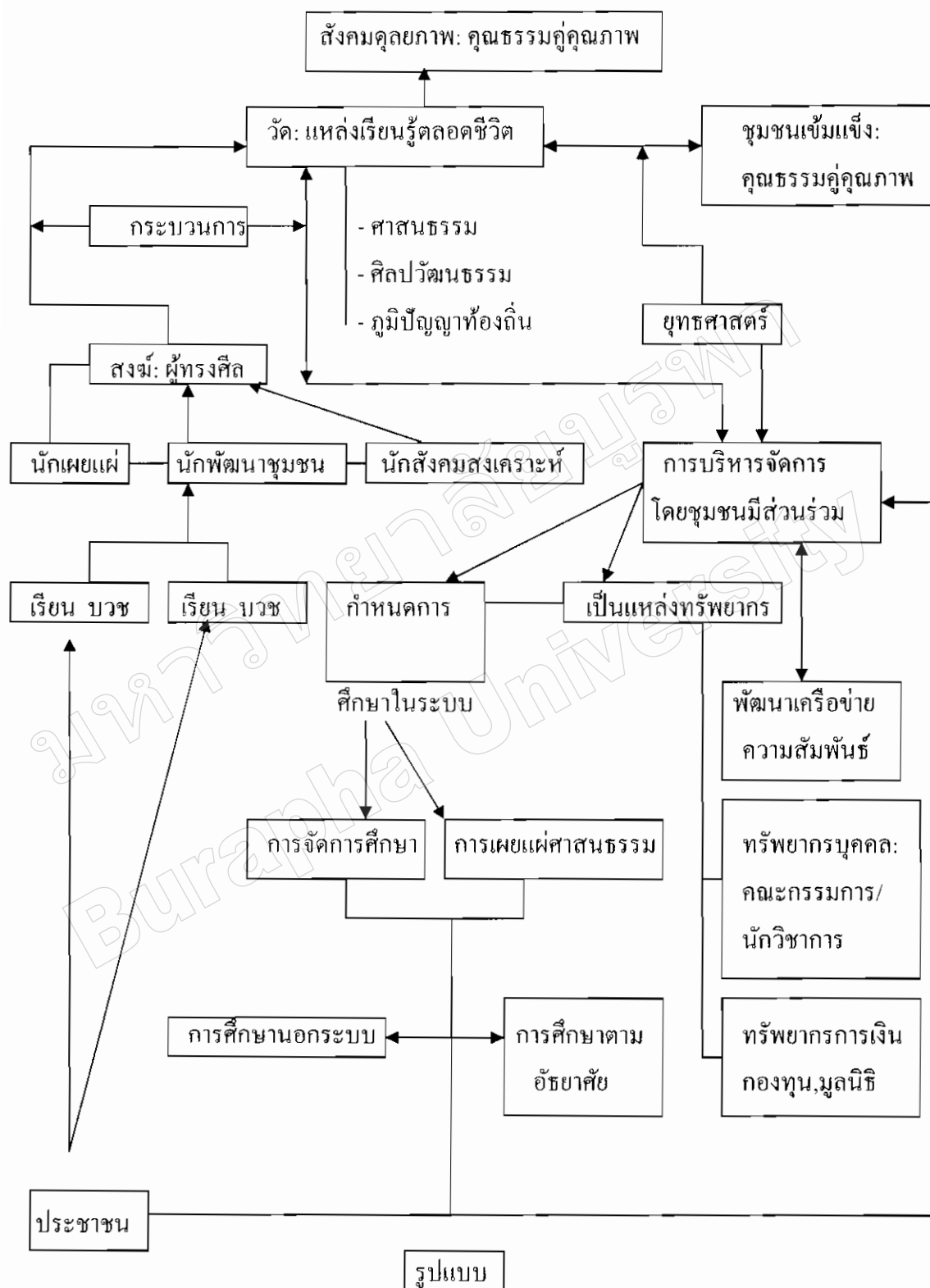
2. บุคลิกภาพของครู

- 2.1 บุคลิกภาพทางกาย สะอาด แจ่มใส สงบ สัมรวม
- 2.2 มีสุขภาพจิตดี
- 2.3 มีความมั่นใจในตนเอง

3. เสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

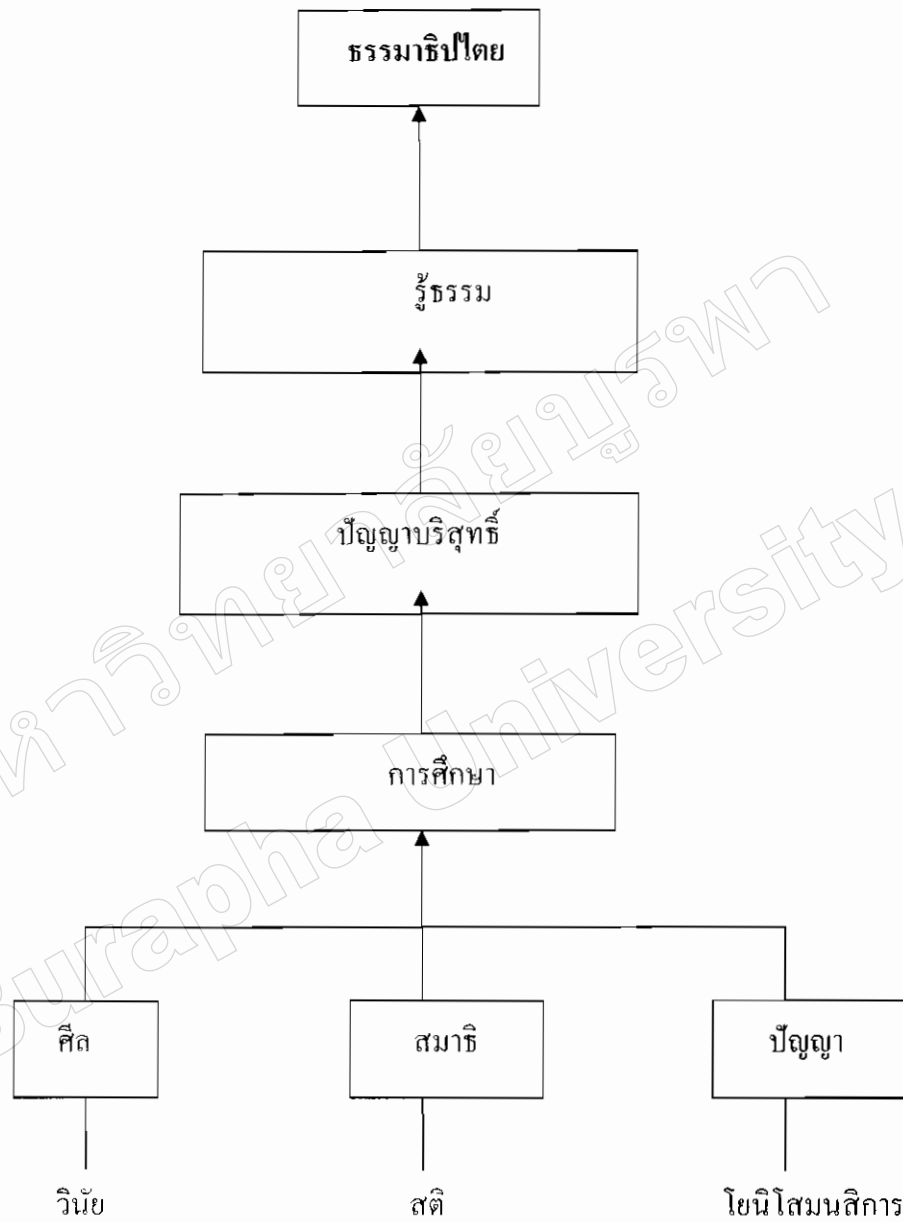
- 3.1 ใช้สิ่งเร้าตามความสนใจ
- 3.2 จัดกิจกรรมที่สนุกสนานสนใจ
- 3.3 นักเรียนได้รับทราบผลทันที

จากแนวคิดการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปเป็นกลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้ ดังภาพที่ 21

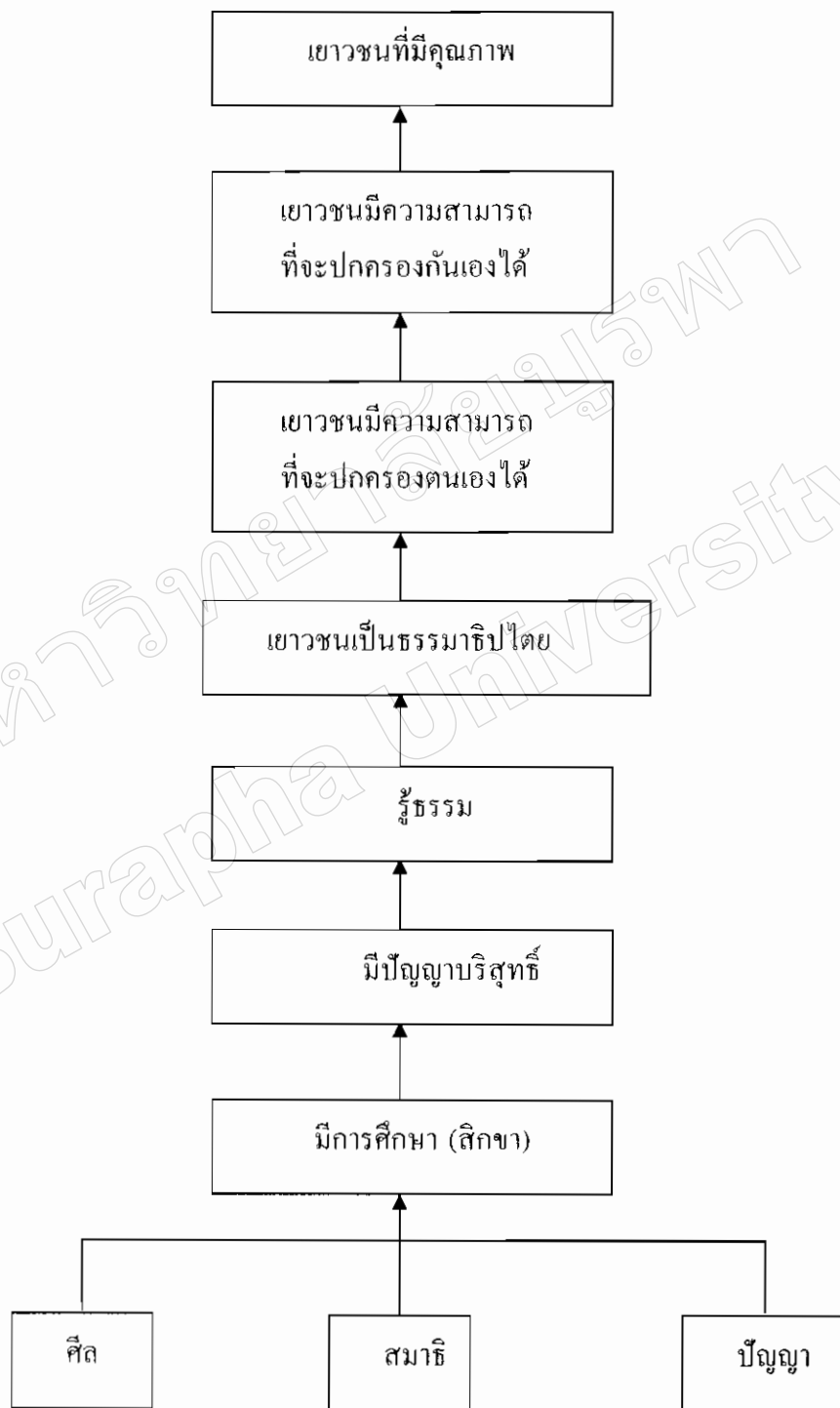
ภาพที่ 21 กระบวนกร และกลยุทธีในการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของ
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

แผนภาพการปลดปล่อยปัญญารู้ธรรมาธิปไตย

ภาพที่ 23 แสดงถึงการปลดปล่อยปัญญาของเด็กและเยาวชนให้บริสุทธิ์เพื่อนำไปสู่การเป็ธรรมาธิปไตย

และเมื่อเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เป็นธรรมชาติไปโดยแล้ว ก็จะส่งผลถึงคุณภาพของ
เยาวชนดังแผนภาพรวมทั้งหมด ดังนี้

ภาพที่ 24 เยาวชนที่มีคุณภาพ

ตารางที่ 5 กลยุทธ์ที่ 1 กลยุทธ์ในการสอนหลักกรรมตามพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

ชื่อ/ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)	รูปแบบทฤษฎี กลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic) การ เรียนรู้จากสังคม และสิ่งแวดล้อม ของ แบนดูรา (Albert Bandura) ทฤษฎี Social learning theory	การเรียนรู้จากการสังเกต 3 ประเภท 1. ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง 2. สัญลักษณ์ 3. คำสอนแบบแบนดูรา (Bandura, 1977) ได้อธิบายกระบวนการที่ สำคัญในการเรียนรู้โดยการ สังเกตตัวแบบว่ามีทั้งหมด 4 อย่างคือ 1. กระบวนการความเอาใจใส่ (Attention) 2. กระบวนการจดจำ (Retention) 3. กระบวนการแสดงพฤติกรรม เหมือนตัวอย่าง (Reproduction) 4. กระบวนการจูงใจ (Motivation)	1. วิธีสอนโดยใช่ การบรรยาย (Lecture) 2. วิธีสอนโดยใช่ การสาธิต (Demonstration) 3. วิธีสอนโดยใช่ กรณีตัวอย่าง (Case)	-รูปแบบที่เน้นพุทธิ พิสัย -Memory Model รูปแบบการสอนมี ขั้นตอนทั้งสิ้น 4 ขั้นตอน คือ 1. ประสบการณ์ที่ ประสบความสำเร็จ (Mastery Experiences) 2. โดยการใช้ตัวแบบ (Modeling) 3. การใช้คำพูดชักจูง (Verbal Persuasion) 4. การกระตุ้นทาง อารมณ์ (Emotional Arousal)	- การบูรณาการเป็นองค์ รวม (Integration) การสอนเน้นไตรสิกขา 3 ระดับ 1. การสร้างใหม่สมรรถภาพ ทางจิต 2. การสร้างใหม่คุณภาพจิต 3. การสร้างใหม่สุขภาพจิต

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต)ที่ใช้กลยุทธ์ กัลยาณมิตรนั้นพบว่าในด้านหลักการสอน แนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎี Social learning theory ของแบนดูรา (Albert Bandura) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับ รูปแบบที่เน้นพุทธิพิสัย Memory Model.

รูปแบบที่ 2 กลยุทธ์การสอนของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) วัดหนองป่าพง

วัดหนองป่าพง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นวัดป่าตัวอย่างมีเนื้อที่กว้างขวาง และอยู่ในลักษณะเป็นป่าที่ร่มรื่น มีสัตว์นานาชนิดอยู่อาศัย มีพระโพธิญาณเถร (ชา สุภัทโท) เป็นผู้นำสงฆ์ในการปฏิบัติ นอกจากจะมีพระนักปฏิบัติในประเทศแล้ว ยังมีพระนักปฏิบัติที่เป็นชาวต่างประเทศมาอาศัยเป็นที่ปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก

สำนักวัดหนองป่าพง สามารถสร้างพระนักปฏิบัติและนักบริหาร ไปเป็นผู้ดำรงสำนักปฏิบัติต่าง ๆ หลายแห่ง ทั้งในและต่างประเทศ นับว่าเป็นสำนักปฏิบัติตัวอย่าง เป็นวัดตัวอย่างในการเน้นหน้าที่ด้านการยกจิตวิญญาณของมนุษย์ ให้สูงขึ้นด้วยธรรมที่ได้ผลในปัจจุบัน

กลยุทธ์การสอนของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) วัดหนองป่าพง เน้นการปรุงแต่งจิตให้มีกำลัง มีความสุข และความดีงามด้วยสมาธิ วิธีการฝึกกำลังของจิต รู้จักกันดีในรูปของการทำสมาธิ หรือที่ในทางพระพุทธศาสนามีชื่อเรียกว่า การฝึกสมถภาวนาหรือสมถกรรมฐาน การฝึกจิตด้วยวิธีสมถภาวนา สามารถพัฒนาจิตได้ทั้งในแง่ของกำลังจิต หรือสมรรถภาพจิต คือ ความเข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว ไม่ทอดลอย ในแง่ของคุณภาพจิต คือ สามารถลดละความชอบ ความชัง ความหลง ความสงสัย ความง่วงเหงาหาวนอนในจิตใจลง และพัฒนาความดีงามต่าง ๆ ขึ้นมาแทนที่ เช่น การมีเมตตา กรุณา การละอายชั่ว กลัวบาป เป็นต้น และในแง่ของสุขภาพจิต คือความปลอดโปร่ง เบาสบาย ความปลื้มใจ อิ่มใจ สงบใจและเป็นสุข แม้ในวงการแพทย์ก็ยอมรับว่าการฝึกสมาธิช่วยบำบัดโรคทางกายบางอย่างได้ด้วย เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคหอบหืด เป็นต้น นอกจากนี้ จิตที่เป็นสมาธิจะมีลักษณะที่ควรแก่การใช้งานอย่างยิ่ง และเมื่อนำไปใช้งานในทางปัญญา เช่น ใช้ในการคิด ก็ช่วยให้คิดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กลยุทธ์การสอนมุ่งเน้นเรื่องสมาธิ หรือ สมถภาวนาของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) สอนฝึกสมาธิเพื่อช่วยทั้งด้านกำลังความคิด กำลังของจิต ด้านของสุขภาพจิต ด้านของคุณธรรมความดีงามในจิตใจ และด้านการใช้ปัญญา ซึ่งสามารถช่วยให้นักคิดได้แยกคายขึ้นว่า อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรเป็นประโยชน์ อะไรมิใช่ประโยชน์ และทำให้บุคคลมีความเข้มแข็งที่จะปฏิบัติ สิ่งที่เป็นความดีงาม ตามที่ได้คิด โดยแยกคายได้ดียิ่งขึ้น เท่ากับว่าความเข้มแข็งของจิตได้มาช่วย คำจูน ให้ประกอบเหตุแห่งความสุขได้มากขึ้น

กลยุทธ์การสอนธรรมะของ พระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) วัดหนองป่าพง ใช้วิธีการสอน การปรุงแต่งจิตด้วยระบบสมาธิ หรือสมถภาวนาในพระพุทธศาสนา โดยการพิจารณาทดลองปฏิบัติควบคู่ไปกับระบบการพัฒนาปัญญาที่มีชื่อว่า “วิปัสสนาภาวนา”

(จุ.ธ.25/ 24/ 39)

ในส่วนของการสอนของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) ท่านเน้นย้ำเรื่องของหลักอนุสติ 10 ข้อแรก คืออรรถมัจฉามที่ควรระลึกถึงเนื่อง ๆ ได้แก่

1. พุทธานุสติ ระลึกถึงพระพุทธเจ้า และพิจารณาคุณของพระพุทธเจ้า
 2. ธรรมานุสติ ระลึกถึงพระธรรมและพิจารณาคุณของพระธรรม
 3. สังฆานุสติ ระลึกถึงพระสงฆ์ และพิจารณาคุณธรรมของพระสงฆ์
 4. สีลานุสติ ระลึกถึงศีลพิจารณาศีลของตนที่ได้ประพฤติ บริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อย
 5. จาคานุสติ ระลึกถึงจาคะ ทานที่ตนได้บริจาคแล้ว และพิจารณาคุณธรรม คือความเผื่อแผ่ เสียสละที่มีในตน
 6. เทวदानุสติ ระลึกถึงเทวดา หมายถึง เทวดาที่ตนเคยได้รู้ได้ยินมา
 7. มรณสติ ระลึกถึง ความตาย อันจะต้องมาถึงตนเป็นธรรมดา
 8. กายคตาสติ พิจารณากายให้เห็นว่าประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ คือ อากาโร 32 อันไม่สะอาด ไม่งาม น่าเกลียด รู้เท่าทัน สภาวะของกายนี้ไม่หลงใหลมัวเมา
 9. อานาปานสติ มีสติกำหนดลมหายใจเข้าออก
 10. อุปสมานุสติ ระลึกถึงธรรมในความสงบ คือ นิพพาน และพิจารณาคุณของนิพพาน
- พระโพธิญาณเถร (2541, หน้า 15-17) ได้กล่าวอธิบายเกี่ยวกับสมาธิภาวนา กับวิปัสสนากรรมฐานไว้ดังนี้

“..เราจะนั่งสมาธิหรือไม่สมาธิก็ได้ แต่สติให้อยู่กับตัวเรา เช่น เราระลึกตัวของเรารู้ยู่ภายในตัวของเราก็คือสติอันหนึ่ง ก็เป็นภาวนาอันหนึ่ง เราระลึก พุทโธ หรือ ธัมโม หรือ สังโฆ ด้วยความมีสติก็เป็นภาวนาแต่ละบท...จิตเราก็สงบทันที .. วิปัสสนากรรมฐาน กับสมถกรรมฐาน แตกต่างกัน จิตตภาวนาผู้มีความสงบ ผู้มีจิตสงบเรียกว่าสมถะ วิปัสสนา คือ การพิจารณาพิจารณาแยกธาตุ แยกขันธ์ คือปัญญา แยกออก ๆ จนกระทั่งจิตหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง.....”

ในส่วนของเทคนิคการสอนของหลวงปู่ชาท่านมีความเป็นกัลยาณมิตรในการสอน หลักธรรมของพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ให้ถึงซึ่งความไม่มีความสงสัย 7 ประการได้แก่ (อ.อ.อุฏฐก. 23/ 144/ 224-225)

ประการที่ 1 ปิโย หมายถึง ท่านประกอบด้วยเมตตา ทำให้นักเรียนรู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความชุ่มฉ่ำใจ ไม่อึดอัดว้าว้าว

ประการที่ 2 ครู หมายถึงเป็นที่เคารพ

ประการที่ 3 กาวนิโย หมายถึงเป็นที่เจริญใจ เป็นแบบอย่างได้

ประการที่ 4 วคฺตา หมายถึงการบอกกล่าว เอาคำสอนมาบอกเล่า

ประการที่ 5 วจนฺท ขโม หมายถึง มีความอดทน หากสอนแล้วไม่ชัดเจน ศิษย์ยังสงสัย ท่านก็อดทนต่อการพูดของศิษย์ที่ซักไซ้ไล่เลียง ท่านก็พยายามที่จะช่วยชี้แจงจนกระทั่งเขาเข้าใจชัดเจน

ประการที่ 6 กมฺภีรญฺจ กถํ กคฺตา หมายถึง สามารถแถลงเรื่องลึกซึ้งได้

ประการที่ 7 โน จญฺฐาน นิโยชเย คือ การไม่ชักงูไปในทางเสียหาย

สรุปว่า ท่านคอยสอน ทนให้ซัก ซักนำไปดียิ่ง ครูที่ดีช่วยศิษย์ได้ดีที่สุดคือการช่วยให้ศิษย์ทำเองได้ด้วยตนเอง ซึ่งสามารถสรุปเป็นกลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ในแนวคิดของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) ได้ดังนี้

การสังเคราะห์ภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) วัดหนองป่าพง สามารถสรุปได้ดังนี้

ภารกิจเด่น - การศาสนศึกษา : การศึกษาตามอัธยาศัย เน้นการปฏิบัติภาวนา

- การเผยแผ่ศาสนาธรรม

- การสาธารณสงเคราะห์

กลยุทธ์ - วัตรปฏิบัติที่เคร่งครัดด้านวิปัสสนากรรมฐาน มีความรู้กว้างขวาง

ทันสมัย ทันเหตุการณ์

- สงเคราะห์ชุมชน

- เน้นการปฏิบัติ โดยไม่มีการเรียไร

- การบริหารวัดอย่างมีระบบระเบียบ

- การปกครองคณะสงฆ์ที่เน้นธรรมวินัยให้ความสำคัญแก่ส่วนรวม (สงฆ์)

- ไม่เรียไรไม่จับต้องเงินทอง

- ความเคารพผูกพันระหว่างอาจารย์ ศิษย์ ก่อให้เกิดความเคารพยำเกรงกันตามระบบอาวุโส สร้างความมั่นคงและยั่งยืนในการปกครอง

- คำสอนที่ลึกซึ้งให้แง่คิด และมีคติเตือนใจ ก่อให้เกิดความประทับใจ

- การสาธารณสงเคราะห์ของวัด ทำให้วัดและชุมชนมีความใกล้ชิดผูกพัน

ยึดถือว่าวัดเป็นที่พึ่งทั้งทางกายและใจ และสรุปกลยุทธ์การสอนได้ดังแผนภาพที่ 25

ภาพที่ 25 กลยุทธ์การสอนหลักธรรม และการเผยแผ่หลักธรรมของพระโพธิญาณเถร

ตารางที่ 6 กลยุทธ์การสอนของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) วัดหนองป่าพง

ชื่อ – ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
หลวงปู่ชา สุภัทโท	ทฤษฎีการกระจ่าง ค่านิยม (The theory of values clarification) ของราธ (Raths) ฮาร์มิน (Hamm) ไซมอนด์ (Simon) โดย ใช้ทฤษฎีสัมพันธนิยม (Relativism) ที่ถือว่า ความถูกต้องจะแปร ผันไปตามบุคคลและ สภาพการณ์ต่างๆ โดยครูมีหน้าที่ในการ ปลูกฝัง ชี้นำเพื่อให้ ผู้เรียนลบล้างใจมาได้ เอง	3กระบวนการคือ 1. การเลือก 2. การเห็นคุณค่า 3. การกระทำ การเรียนรู้จะเกิดขึ้น ได้เมื่อบุคคลมี แรงจูงใจหรือ แรงขับที่จะกระทำ ให้ไปสู่จุดหมาย ปลายทางที่ ตนต้องการ	-วิธีสอน โดยใช้การบรรยาย (Lecture) วิธีสอนมีขั้นตอนเกณฑ์ 7 ขั้นตอน 1. เลือกอย่างอิสระ 2. พิจารณาเลือกจากหลายทางเลือก 3. เลือกภายหลังการไตร่ตรองถึงผล ของทางเลือกแต่ละทางแล้ว 4. มีความภูมิใจและยินดีในสิ่งที่ ตนเลือก 5. ยืนยันการตัดสินใจและเต็มใจที่จะ เปิดเผยทางเลือกของตน 6. ทำตามที่ตนเลือก 7. มีการกระทำที่เข้ากันกลายเป็นแบบ แผนในการดำเนินชีวิต	-รูปแบบที่เน้นทักษะพิสัย -Simpson's Model -Harrow's Model -Davie's Model 1. ครูทำความเข้าใจ “โลก” ของผู้เรียน โดยศึกษา/ วิเคราะห์ว่าผู้เรียนมี แรงจูงใจใด/ครูพยายามจัด สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม 2. ครูควรจัดสภาพ แวดล้อม/ จัดวิทยาให้ดึงดูด ความสนใจ 3. ครูสร้างแรงจูงใจและ แรงขับให้เกิดขึ้นในตัว ผู้เรียน	-การฝึกจิตด้วยวิธีสมถ ภาวนาการเจริญสติ การบริหารจิต และ เจริญปัญญา -เน้นการปฏิบัติโดย ไม่มีการเรียไร - เป็นคำสอนให้เกิด ความประทับใจ - สอดมนต์แปล - แผ่เมตตา - ฝึกการบริหารจิต และเจริญปัญญาตาม หลักสติปัญญา ๓ แขนง - การฝึกประสบการณ์ นอกสถานที่

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) พบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านเน้นอุปมา/อุปมัยใกล้เคียงกับทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (The theory of values clarification) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับ รูปแบบที่เน้นทักษะพิสัย Davie's Model

รูปแบบที่ 3 ปรัชญาแนวคิดและกลยุทธ์สอนหลักธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)

กลยุทธ์การจัดการการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ธรรมะของพุทธทาสภิกขุ ท่านมองว่าปัญหามากมายในสังคมไทยเกิดจากการศึกษาที่ผิดพลาด แม้แต่ความฉ้อฉลทางเศรษฐกิจ การเมืองทั้งหลาย และความเสื่อมสลายทางวัฒนธรรม ท่านก็ถือว่ามาจากระบบการศึกษาที่ผิดพลาด จนบางครั้งท่านใช้คำว่าการศึกษาเป็นทาสทางเศรษฐกิจการเมือง (พุทธทาสภิกขุ, 2532, หน้า 87)

ท่านได้ก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้เป็นที่รู้จักกันต่อมาในนามของ “สวนโมกขพลาราม” ซึ่งมีความหมายว่า “อารามที่ทำให้เกิดกำลังใจในการพ้นทุกข์”

จุดประสงค์ที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ก่อตั้งสวนโมกขพลารามเพื่อเป็นการส่งเสริมความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในยุคถึงพุทธกาล และเพื่อให้เป็นสถานที่เผยแผ่ธรรมแก่พระภิกษุ สามเณรและอุบาสก อุบาสิกา ท่านพุทธทาสเป็นผู้ที่บุกเบิกการตีความพุทธศาสนาแนวใหม่ ท่านได้กล่าวถึงหลักสำคัญของพุทธศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ คือหลักที่ว่า “ขันธห้าไม่ใช่ตัวตน” ดังนั้นการเข้าถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนา คือการปล่อยวางสิ่งที่เคยยึดมั่นในขณะที่ยังทำหน้าที่ตามปกติอยู่ ซึ่งท่านได้เสนอหลักการ “การทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง” คือ การทำงานโดยหวังผลของงานมิได้หวังผลตอบแทนอย่างอื่น ท่านได้เสนอหลักการนำพุทธศาสนามาใช้ประยุกต์กับชีวิตประจำวัน ได้แก่ “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” “ธรรมคือหน้าที่” นอกจากนั้นยังสามารถคิดค้นคำสั้น ๆ ง่าย ๆ ให้เป็นที่ติดปากของคนทั่วไปให้เข้าใจธรรมะได้แก่ คำว่า “ตัวกู – ของกู” “สะอาด – สว่าง – สงบ” “กิน – กาม – เกียรติ” (พุทธทาสภิกขุ, 2549, หน้า 15-16)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) มีกลยุทธ์ในการถ่ายทอดความรู้สั่งสอนคนอื่นได้อย่างตรงไปตรงมา และสอนได้ตรงจุด ไม่อ้อมค้อม ท่านเป็นผู้ริเริ่มการเผยแผ่กลยุทธ์การสอนธรรมะแนวใหม่ ได้แก่ การแสดงปาฐกถาโดยสอดแทรกเรื่องราวที่ทันสมัย แทนการเทศน์ตามคัมภีร์ไบเบิลแต่เพียงอย่างเดียว การใช้อุปกรณ์ สื่อต่าง ๆ ที่ทันสมัยในขณะนั้น อุปกรณ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันดี ได้แก่ โรงมหรสพทางวิญญาณ (Spiritual Theatre) (พุทธทาสภิกขุ, 2533, หน้า 5-7) ซึ่งหมายถึง ปรินิพพานโดยรูปภาพ คำกลอน สุภาษิตต่าง ๆ ให้แง่คิดทางธรรมะแก่บุคคลทั่วไป ทำให้มีพระสงฆ์ที่รับอิทธิพลจากความคิดของท่านมีหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ได้แก่ พระปัญญา

นันทะภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระพยอม กลฺยาโณ พระไพศาล วิสาโล พระอาจารย์ ว.วชิรเมธี เป็นต้น นอกจากนั้น สวนโมกขพลาราม ยังได้เป็นต้นกำเนิดของสำนักปฏิบัติธรรมอีกหลายแห่ง ได้แก่ วัดอุโมงค์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วัดสวนแก้ว วัดปัญญาบันทาราม เป็นต้น

อุดมคติสูงสุดในชีวิตของท่านเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2475 หลังได้ประกาศใช้ชื่อนาม “พุทธทาส” จากบันทึกของท่าน เมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2477 เขียนไว้ว่า “...ชีวิตของข้าพเจ้า สละทุก ๆ อย่างมุ่งหมายต่อความสุขนี้ และประกาศเผยแพร่อุทิศความสุขนี้เท่านั้น ไม่มีอะไรดีกว่านี้ในบรรดาที่มีอยู่ในพุทธศาสนา... พุทธสัทธัมม นียาเทมิ สรรณุชีวิตลลิตํ พุทธสัทธัมม ทาโส ว พุทธเม สามิกิสฺสโร – อิติ พุทธทาส .. ข้าพเจ้าขอมอบชีวิตและร่างกายนี้ถวายแด่พระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นนายของข้าพเจ้า เพราะเหตุนี้จึงว่าข้าพเจ้าจึงชื่อว่า “พุทธทาส” (นิตยสารคดี 100 ปี พุทธทาสภิกขุ, 2549, หน้า 8)

ท่านให้ความสำคัญกับการศึกษามากเป็นพิเศษ เพราะท่านเชื่อว่าถ้าเปลี่ยนการจัดการศึกษาได้จะเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงด้านอื่นๆ เพื่อนำสังคมไทยและสังคมโลกไปสู่ความถูกต้องหรือสัมมาทิฐิ กล่าวอีกนัยหนึ่งการวิจารณ์ว่าการศึกษาเป็นทาสระบบเศรษฐกิจ การเมืองนั้นท่านต้องการให้การศึกษาเป็นอิสระจากระบบเศรษฐกิจ การศึกษาตามแนวคิดของท่านก็คือการจัดการศึกษาภายใต้พื้นฐานความเป็นมนุษย์

ประเด็นสำคัญที่สุดที่ท่านวิพากษ์ระบบการศึกษาปัจจุบัน ไม่เฉพาะแต่ในเมืองไทย แต่ท่านหมายถึงการศึกษาทั่วโลกก็คือ การศึกษาไม่ได้ให้ความรู้พื้นฐานของความเป็นมนุษย์ แต่กลับส่งเสริมสัญชาตญาณของสัตว์ในตัวคนเราให้งอกงามยิ่งขึ้น ท่านไม่ได้ปฏิเสธว่าการศึกษาปัจจุบันได้ช่วยให้เยาวชนของเราฉลาดขึ้นกว่ายุคเก่าก่อนมากมาย แต่ความฉลาดนี้ ไม่ได้ทำให้คนแตกต่างจากสัตว์ กล่าวคือการศึกษาส่งเสริมคนให้เป็น “ทาสอยตนะ” คืออยากได้อะไรก็อยากมีและอยากเป็น (อ.ตึก. 20/ 505/ 241)

สมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ตามแนวคิดของท่านพุทธทาส หมายความว่า การศึกษาส่งเสริมสัญชาตญาณแห่ง“ตัวกู-ของกู” กลยุทธ์การสอนของท่านเนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจหลักธรรมที่สำคัญ ๆ ให้ถูกต้อง เช่น หลักอนัตตา ความยึดมั่นถือมั่น และพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นบทความที่ท่านพุทธทาสเขียนขึ้น (พุทธทาสภิกขุ.(ม.ป.ป.). เรียนพุทธศาสนาใน 15 นาที.)

และนี่เองคือที่มาของคำว่า “การศึกษาหมางหัววัน” คือสอนให้คนฉลาดแต่ไม่ได้สอนให้ควบคุมความฉลาด เพราะไม่ได้สอนให้เป็นอิสระจากกิเลส แต่กลับสอนว่าความดีงามหมายถึงการได้ทรัพย์ ชื่อเสียงและอำนาจ แทนความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยศีล (อ.จก. 22/ 282/ 321)

ผลเสียที่เกิดขึ้นจากการจัดการศึกษาในปัจจุบันในแนวคิดของท่านก็คือ

1. เด็กและเยาวชนไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้จักดู ไม่รู้จักเห็น ไม่รู้จักวินัย ไม่รู้จักวิจารณ์การทำงานของตัวเอง รวมทั้งไม่มีจุดหมายที่สูงส่งของชีวิต ท่านใช้คำว่า “ไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม” คือเรียนหนังสือเพียงเพื่อมีอาชีพมีงานทำเท่านั้น ท่านเห็นว่าเป็นเรื่องเสียหายมาก ที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วไม่ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตที่ธรรมชาติของมนุษย์มีให้ คือการเข้าถึง “พุทธภาวะที่มีอยู่แล้วในตน”

2. เด็กและเยาวชนหลีกเลี่ยงงานที่เป็นอาชีพพื้นฐาน การศึกษาแบบนี้ทำให้คนไม่อยากทำงานธรรมดาสามัญ งานที่เป็นอาชีพดั้งเดิมของบุพการี เช่นการทำไร่ทำนา การทำมาค้าขายแบบหาเช้ากินค่ำ หรือประกอบอาชีพพื้นฐานต่างๆ คิดแต่จะทำงานที่รวยเร็ว ๆ ได้เงินทองมาก ๆ

3. ยิ่งเรียนยิ่งละทิ้งศาสนา ท่านคัดค้านการแยกศาสนาออกจากการศึกษาที่เราเอาแบบอย่างมาจากประเทศทางตะวันตกอย่างยิ่ง เพราะความเห็นของท่านเห็นว่ารากฐานของวัฒนธรรมไทยก็คือพุทธศาสนา

4. เด็กและเยาวชนจะกลายเป็นทาสของเทคโนโลยี ทำให้หลงใหลในวัตถุนิยม อย่างไม่ลืมหูลืมตา กลายเป็นทาสของความฟุ้งเฟ้อ นำมาสู่ปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย (พุทธทาสภิกขุ, 2530, หน้า 21-25)

ท่านวิเคราะห์สาเหตุความผิดพลาดของการจัดการศึกษาว่าเกิดขึ้นจาก

1. แนวคิดการจัดการศึกษาไทยที่รับเอาแบบอย่างการจัดการศึกษาจากประเทศตะวันตก เป็นมาตรฐานในการจัดการศึกษาและการพัฒนาประเทศ ท่านเรียกร้องให้เลิกเอาประเทศตะวันตกเป็นมาตรฐานแล้วกลับมาหารากฐานของตัวเอง ซึ่งก็คือการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ในรูปแบบของพุทธศาสนา

2. สิ่งแวดล้อมทางสังคมทั่วโลกเวลานี้เต็มไปด้วยสิ่งชั่วยุคเลิศ หรือเห็นแก่ความสุขทางวัตถุธรรม และสิ่งชวนให้เสพติด ไม่ใช่เสพติดในความหายนะของยาเสพติดเท่านั้น แต่ในแง่ที่ลึกซึ้งกว่านั้นมาก คือติดในความอยากได้ อยากมี อยากเป็นต่างๆ

3. สังคมไทยทั้งสังคมกลายเป็นสังคมมิชฌาติฐิ ไม่ได้เป็นสังคมพุทธที่เนื้อหาอีกต่อไป กล่าวคือค่านิยมของสังคมเห็นความโลภเป็นของดีมีคุณค่า ซึ่งท่านใช้คำว่าสังคมของเราบูชา “3 ก” คือ “กิน กาม เกียรติ” กันอย่างไม่ลืมหูลืมตา ทางแก้ท่านให้ใช้ “3 ส” คือ “สะอาด สว่าง สงบ”

4. แม้แต่พ่อแม่ ครูอาจารย์ พระสงฆ์ก็ตกอยู่ในบรรยากาศของความหลงผิดที่ว่านี้ เช่นความเห็นผิดเรื่องหลักธรรมในเรื่องของความสันโดษ เห็นว่าเรื่องสันโดษ และการไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นคำสอนที่ไม่สามารถเอามาสอนเด็กได้ แท้จริงแล้วเรื่องนี้เป็นหลักสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน

5. ยิ่งกว่านั้นมหรสพหรือที่ท่านเรียกว่าสิ่งประเล้าประโลมใจก็เข้าไปในทางเสริม
ค่านิยมที่ผิด ๆ เช่นเดียวกัน

6. การศึกษาปัจจุบันเป็นการทำให้เยาวชนของชาติเติบโตมาในบรรยากาศที่ไร้
วัฒนธรรมและไม่รู้คุณค่าของความเป็นไทยอย่างแท้จริง เมื่อไม่รู้คุณค่าของความเป็นคนไทย ก็ไม่รู้
คุณค่าของตัวเอง ท่านจึงใช้คำว่า “การจัดการศึกษาแบบหมาหางด้วน” (พุทธทาสภิกขุ, 2549,
หน้า 34) ซึ่งการที่จะแก้ไขนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่เด็กและเยาวชน จนถึงกลับ
ทำเป็นคำขวัญสำคัญของสวน โมกข์ว่า “ศีลธรรมของเยาวชนคืออนาคตของโลก” หรือคำว่า
“ธรรมะไม่กลับมาโลกาวินาศ” และท่านพุทธทาสภิกขุ ก็ตระหนักว่าจะให้ศีลธรรมกลับมานั้น
ไม่สามารถทำได้ด้วยการสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพราะในระบบโรงเรียนนั้น พลังทางยั่วยุกิเลส
มีมากกว่าจะแก้ไขได้โดยการสอนศีลธรรมเป็นวิชาหนึ่งท่ามกลางวิชาอื่นๆ

การจะนำการศึกษาในอุดมคติของท่านพุทธทาสภิกขุมาสู่ความเป็นจริงนั้น จะต้อง
หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ เพราะจะต้องเกิดการปะทะระหว่างความคิด
สองกระแสอย่างเข้มข้น (พุทธทาสภิกขุ, 2532, หน้า 63)

“จะเอาการศึกษาชนิดของพระพุทธเจ้า ที่ทำลายความเห็นแก่ตัวเข้ามาจับกับระบบ
การศึกษาของคนที่เห็นแก่ตัวนี้ในครั้งแรก มันก็ต้องปะทะกันอย่างยิ่ง” การศึกษาที่พึงปรารถนา
ทรงพระคุณของพุทธทาสภิกขุ นิยามได้ 3 แบบด้วยกันคือ

1. การโยกศึกษาไปหากับสิกขา และแยกวิเคราะห์คำว่าสิกขาโดยพยัญชนะดังนี้ “ศึกษา
หรือสิกขา แปลว่า ดูเอง เห็นเอง ด้วยตนเอง เพื่อตัวเอง สะ แปลว่า เอง อีกจะ แปลว่า เห็น หรือดู
สิกขาสิกขา จึงแปลว่า ดูซึ่งตัวเอง โดยตนเอง เห็นตนเอง ประพฤติปฏิบัติโดยตนเอง” (พุทธทาส
ภิกขุ, 2530, หน้า 337-338)

ท่านแปลโดยย่อว่า

1) การศึกษาในอันดับแรก คือ ดู, ดูเข้าไปที่สิ่งนั้น สิ่งที่เป็นปัญหา ดูเข้าไปในสิ่งที่เป็
ความทุกข์ หรือเงื่อนไขปัญหา

2) ขั้นที่ 2 ก็เห็น, เห็นตัวความทุกข์เห็นตัวปัญหา

3) ขั้นที่ 3 ก็รู้จัก, รู้จักตัวความทุกข์ รู้จักปัญหา ว่ามันเป็นอย่างไร มันคืออะไร?

4) ขั้นที่ 4 ก็วิจัย วิจารณ, วิจัย วิจารณเหตุ ตัวปัญหา ตัวความทุกข์

5) ขั้นที่ 5 ก็ปฏิบัติตามความรู้ ที่วิจัยวิจารณมาอย่างดีแล้ว ปฏิบัติเพื่อให้แก้ปัญหาได้

ท่านตีความว่าการศึกษาปัจจุบัน “เริ่มจากภายนอกทางวัตถุ แล้วโน้มเข้าไปแก้ปัญห
ภายใน มันแก้ไม่ได้ ต้องดูจากภายใน ดูเข้าไปข้างใน แก้ได้แล้ว จึงจะออกมาแก้ปัญหข้างนอก”

2. การศึกษาและธรรมะเป็นคำเดียวกัน โดยตีความหมายของธรรมะไปในแง่ของ

การปฏิบัติตามกฎธรรมชาติดีมีหน้าที่ดับทุกข์

“ไม่ใช่ว่ามีธรรมชาติอยู่อย่างหนึ่ง แล้วมีการศึกษาอยู่อีกอย่างหนึ่งแล้วเอามา
ผนวกเข้าด้วยกันแต่ว่าเป็นธรรมะในฐานะที่เป็นตัวระบบการศึกษาเสียเอง”

3. การศึกษาคือการพัฒนาสัตตธาตุญาณให้เป็นภาวิตญาณในทางโพธิ คือ แทนที่จะให้
พัฒนาไปในทางกิเลส เมื่อมองจากแง่ธรรมชาติของมนุษย์ที่ท่านนิยามไว้ในตอนที่หนึ่งที่ท่านเสนอ
ว่า

“ตามธรรมชาติของมนุษย์นั้น สัตตธาตุญาณเป็นธรรมชาติยังไม่เป็นกิเลส
กิเลสเกิดจากการศึกษาหรืออบรมสั่งสอนที่ผิด ถ้าอบรมสั่งสอนอย่างถูกต้อง
สัตตธาตุญาณก็จะพัฒนาไปเป็นโพธิ ท่านถือว่าการศึกษาคือการกั้นกระแส
สัตตธาตุญาณของเด็กเพื่อให้เดินไปทางถูกคือฝ่ายโพธิ อย่าให้เดินไปฝ่ายกิเลส”

(พุทธทาสภิกขุ, 2533, หน้า 4-5)

นิยามทั้งสามนี้ โดยเนื้อหาแล้วเป็นนิยามเดียวกัน และเป็นนิยามเป้าหมายของการศึกษา
ตามความคิดของท่านพุทธทาส ที่ว่าคือการพัฒนาเยาวชนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือเป็น
ระบบฝึกฝนอบรมที่มีทั้งตัวทฤษฎีและการปฏิบัติที่จะบ่มเพาะให้เกิดศักยภาพแห่งการรู้แจ้ง
(โพธิจิต-พุทธภาวะ- กุศลมูล) ที่มีอยู่แล้วในตัวคนเราตามธรรมชาติให้งอกงามสมบูรณ์ขึ้น

เป้าหมายของกลยุทธ์การจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ได้แก่

1. การสร้างโลกใหม่ที่ดีกว่าเดิม เพื่อนำสังคมให้ก้าวไปสู่อารยสังคม
2. ใช้การศึกษาเป็นจุดเริ่มต้นที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมการจัดการศึกษาจะต้องเป็นอิสระ
จากอิทธิพลทางการเมืองและทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน
3. การศึกษาต้องสามารถผลิต “เยาวชนอภิชาตบุตร” ขึ้นมาทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงสังคม
ดังท่านกล่าวไว้ว่า

“พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสว่า บัณฑิตทั้งหลาย ไม่ปรารถนาอวิชชาบุตร แต่ว่าเขายอม
ปรารถนาอภิชาตบุตร คือบุตรที่ดียิ่งไปกว่าบิดามารดา หรืออย่างน้อยก็อนุชาบุตร บุตรที่เสมอกัน
กับบิดามารดา ... เราต้องการให้มีอภิชาตบุตร คือ บุตรที่ดีกว่าบิดามารดา ขอให้พุทธบริษัททั้งหลาย
พยายามที่จะให้เกิดความสำเร็จในการปฏิบัติในการปฏิรูปจิตใจของมนุษย์เรา โดยเฉพาะเยาวชน
ของเรา ให้มีความเจริญก้าวหน้าดี ในอัตราที่เทียบกันได้กับการที่เราสามารถทำให้เกิดผลไม้พันธุ์ดี
ดอกไม้พันธุ์ดี อะไรพันธุ์ดี ขึ้นมาในโลก ด้วยน้ำมือของมนุษย์แท้ๆ คือให้เกิดอภิชาตบุตร บุตรที่
ดีกว่าบิดามารดา ยิ่งๆ ขึ้นไป ยิ่งๆ ขึ้นไป ยิ่งๆ ขึ้นไป ไม่มีที่สิ้นสุด” (พุทธทาสภิกขุ, 2531, หน้า 25)

อภิชาตบุตรยังต้องมีคุณสมบัติพิเศษ 2 ประการคือมีความฉลาด และกล้ายืนฝืนกระแส
โลก ท่านพูดชัดเจนว่า “...ถ้าเราเข้าเมืองดาหล่าแล้ว เราเป็นคนดาดี เราอย่าไม่ควรหลัวดาไปกับเขา

ด้วย” แต่ผลาของทำนนั้นมีความหมายพิเศษ คือ ผลาในการที่จะไม่ทำบาป ไม่เบียดเบียนผู้ใด ไม่เบียดเบียนตนเองด้วย “ฉะนั้น คนผลาคนนั้นไม่รู้หนังสือสักตัวหนึ่ง ก็ได้” (พุทธทาสภิกขุ, 2530, หน้า 55)

ในแง่ของคุณสมบัติที่พึงปรารถนา เชาวชนที่ได้รับการศึกษาที่ถูกต้องจะต้องมีคุณสมบัติพื้นฐานประจำตัว 9 ประการคือ

1. รู้จักตนเอง คนคืออะไร เกิดมาทำไม จะได้อะไร ต้องทำอะไร
2. เคารพตนเอง ในฐานะเป็นสิ่งมีค่าสูงสุด สงวนศักดิ์ศรีแห่งตนเองให้เต็มที่ มีความเป็นตนเองที่ไม่บกพร่อง
3. เชื่อตัวเอง เชื่อตัวเองว่าธรรมชาติสร้างมาให้สามารถจะได้สิ่งที่ดีที่สุด มีความมั่นใจในตนเอง มีกำลังใจเต็มที่
4. ซื่อตรงต่อตนเอง ไม่ขายตัวเอง เป็นตัวของตัวเอง ไม่ใช่ของกิเลส
5. บังคับตัวเอง ไม่ปล่อยไปตามอำนาจของกิเลส บังคับตัวเองไว้ในร่องในรอย
6. พอใจในตนเอง ที่รักษาศนไว้ได้ดี
7. เป็นสุขได้ด้วยตนเอง เกิดจากความพอนั่นเอง
8. พึ่งตนเองได้ มีตนเองเป็นที่พึ่ง
9. รับผิดชอบตนเอง ต่อเกียรติยศของตนเอง

เชาวชนที่ประกอบด้วยธรรม 9 ประการ เรียกว่ามีตนเป็นหลัก มีตนเป็นที่พึ่งอาศัย (พุทธทาสภิกขุ, 2530, หน้า 30)

เงื่อนไขขั้นต้นที่จะนำไปสู่การปฏิรูปและเปลี่ยนแปลงการทางการศึกษาก็คือ ผู้จัดการศึกษาต้องนำไปสู่การเป็นไทย ท่านมีความรักความเป็นไทยอย่างเห็นได้ชัด แต่ไม่ใช่ความคิดแบบชาตินิยมคับแคบที่นักการเมืองยุครัฐประชาชาติพยายามนำมาเสนอ ในช่วงร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ที่ยากกว่านั้นก็คือเราแทบจะไม่เคยผลิตนักคิดทางการศึกษาที่มีความกล้าหาญทางสติปัญญาของเราเองเลย แล้วจะเอาใครที่ไหนดมาสร้างมาตรฐานใหม่ขึ้นอย่างชนิดที่เป็นตัวของตัวเอง

จุดเน้นของท่านพุทธทาส คือ บรรยายธรรมโดยมุ่งหมายให้ผู้ฟัง โดยเฉพาะเด็กและเชาวชน รู้จักสาเหตุ และสามารถแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ครบถ้วนทั้งเรื่อง งาน คน ตนเอง ธรรมบรรยายของท่าน จึงเป็นคำสอนเพื่อสร้างความพร้อมในการรับมือกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะปัญหาให้แก่ชีวิต ที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ ในชาตินี้และบนโลกนี้ ดังที่ท่านได้ให้ความหมายของพุทธศาสนาว่าคือ “ระบบปฏิบัติเพื่อความอยู่รอดในทุก ๆ ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของชีวิต” (พุทธทาสภิกขุ, 2548, หน้า 66)

ในการประชุมสมัยสามัญขององค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่ง

สหประชาชาติ(ยูเนสโก) เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2548 ได้มีมติให้ประกาศยกย่อง “พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)” เป็นบุคคลสำคัญของโลก และบรรจุการเฉลิมฉลองครบชาตกาล 100 ปี ในวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2549

พระธรรมโกศาจารย์(พุทธทาสภิกขุ) มีอุดมคติแน่วแน่ในพระพุทธศาสนา โดยใฝ่หาความรู้ทางธรรมอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งทั้งฝ่ายเถรวาทหรือหินยานและมหายาน รวมถึงศาสนาอื่น ๆ เช่น คริสต์ อิสลาม ฮินดู เป็นต้น ท่านสามารถประยุกต์วิธีสอนและการปฏิบัติธรรมะให้เยาวชนได้เลือกปฏิบัติให้สอดคล้องกับพื้นความรู้ อุปนิสัยและพัฒนาการของแต่ละบุคคลโดยไม่จำกัดชนชั้น เชื้อชาติและศาสนา เพราะท่านมีอุดมคติ ความเชื่อว่า หัวใจของพุทธศาสนา คือ ต้องการให้มนุษย์ทุกคนหลุดพ้นจากความทุกข์ ท่านได้ตั้งปณิธานในชีวิตไว้ 3 ประการคือ

1. ให้พุทธศาสนิกชน เข้าถึงความหมายของพุทธศาสนา
2. ทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา
3. ดึงเพื่อนมนุษย์ให้ออกมาเสียจากกิเลส (วัตถุนิยม)

ท่านพุทธทาสจะย้ำอยู่เสมอว่า “ธรรมะคือหน้าที่” การปรากฏธรรมของท่านก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในแง่ของวิธีการสอน และการตีความพระพุทธานุชาของ ท่าน เช่น เรื่องของ “การศึกษาหมาทางด่วน” “ปฏิสังขมูปาทคืออะไร” “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” “จิตว่างคือสุญญตา”

ผลงานกวีนิพนธ์ที่ให้ข้อคิดข้อพึงปฏิบัติแก่พุทธศาสนิกชนอย่างง่าย ๆ สั้น ๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีเช่น มองแต่แง่ดีเถิด เป็นมนุษย์หรือเป็นคน ผลงานของท่านพุทธทาสถูกนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ไม่เฉพาะแต่ภายในประเทศไทยเท่านั้น มหาวิทยาลัยในยุโรปและอเมริกาที่มีการเรียนการสอนวิชาศาสนาสาทุก ล้วนศึกษาผลงานของท่าน หนังสือของท่านพุทธทาส ได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศมากที่สุดกว่า 160 เล่ม (วัดปัญญาบันฑิตาราม, 2549, หน้า 2-5)

ตารางที่ 7 กลยุทธ์ที่สอนหลักการของพุทธทาสภิกขุ

ชื่อ - ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พุทธทาสภิกขุ	ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตวิทยาของโคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg) และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) (Kohlberg, 1976: 31-35) และทฤษฎีการเรียนรู้ของการ์เย (Gagne)	3 ระดับ 2 ขั้น รวม 6 ขั้นตอน 1. เชื่อมโยงเพราะกลัวการถูกลงโทษ 2. ทำความดีเพื่อแสวงหารางวัล 3. ทำดีตามทักษะของสังคม 4. ทำดีตามอำนาจหน้าที่และระเบียบ 5. ทำตามสัญญาของสังคม 6. จริยธรรมตามอุดมคติสากล	- วิธีสอนโดยใช้การบรรยาย (Lecture) โดยใช้สื่อประกอบการเรียนรู้ 8 ประเภทโดยดำเนินการตามขั้นตอน 9 ขั้น ได้แก่ 1. สร้างความสนใจ 2. แจ้งจุดประสงค์ 3. กระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ 4. เสนอบทเรียน 5. ให้แนวทางการเรียนรู้ 6. ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ 7. ให้ข้อมูลป้อนกลับ 8. ประเมินผลการเรียนรู้ 9. ส่งเสริมความคงทน (retention)	- รูปแบบที่เน้นด้านพุทธิพิสัย Concept Attainment Model - Gagne's Model 1. ขั้นร่วมคิด ครูเสนอตัวแบบให้เด็กเห็น (นิทาน, สื่อสถานการณ์, บทบาทสมมติ, เกม, เพลง ฯลฯ) 2. ขั้นร่วมทำ แบ่งกลุ่มนักเรียนร่วมคิด ออกแบบชิ้นงาน, ภาระงาน และลงมือปฏิบัติ 3. ขั้นร่วมสรุป เปิดโอกาสให้ผู้ฟังซักถาม	- พุทธศาสตร์ - วิทยาศาสตร์ - ธรรมศาสตร์ - การเจริญอานาปานสติ - ศิล 5 - ส่งเสริมการเรียนรู้ได้แสวงหารูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อและการลงมือปฏิบัติ - จัดตั้งโรงพยาบาลทางวิญญาณ

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพุทธทาสภิกขุซึ่งใช้กลยุทธ์พูดด้วยภาพ พบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับ ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้ของการ์เย (Gagne)

รูปแบบที่ 4 กลยุทธ์การสอนของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ)

วัดชลประทานรังสฤษฎ์

หลักกลยุทธ์การสอนของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) เน้นหลักการ “เป็นระเบียบ เรียบง่าย ประหยัด และได้ประโยชน์”

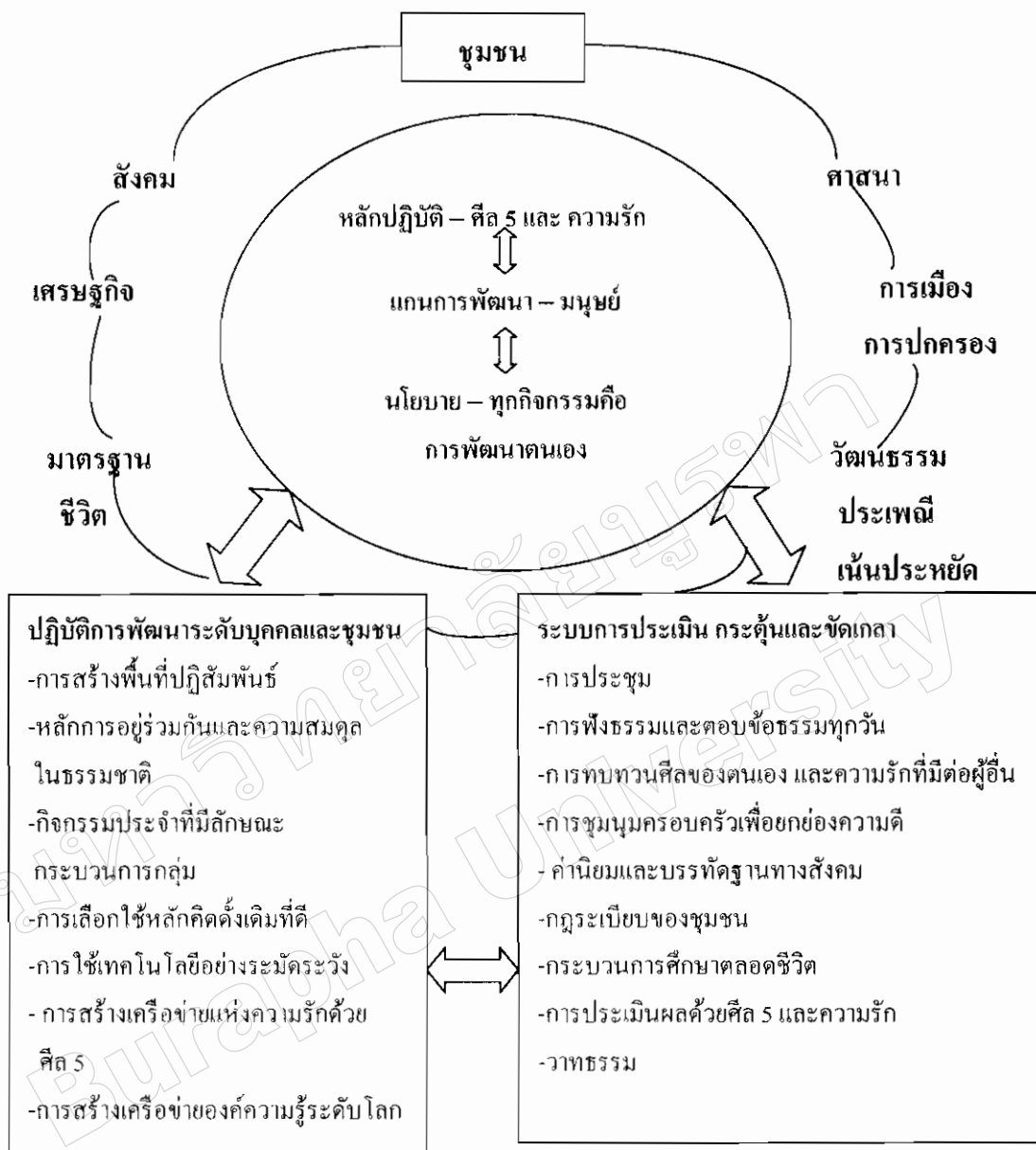
พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) เป็นพระมหาเถระผู้มีชื่อเสียงของประเทศ ไทย ได้สร้างผลงานไว้มากมาย ทั้งด้านศาสนา สังคมสงเคราะห์ สาธารณูปการ ตลอดจนวิชาการต่าง ๆ และท่านได้ร่วมเป็นสหายธรรมกับท่านพุทธทาส ในการดำเนินการเผยแผ่หลักธรรมที่แท้จริงตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามหลักการสอนของพระพุทธเจ้า สอนทุกข์คืออะไร เห็นอยู่ที่ไหน จะแก้ทุกข์ได้โดยวิธีใด สอนให้คนเข้าใจ และหาวิธีการพ้นจากความทุกข์ เน้นวิธีการทำคนให้เป็นคน 4 คี และฝึกพระที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ให้เป็นพระนักเทศน์ และนักเผยแผ่ศาสนาอย่างง่าย

วัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) เป็นผู้ก่อตั้ง วัดนี้อยู่ในความอุปถัมภ์ของกรมชลประทาน และท่านพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) ได้ปรับปรุงจนกลายเป็นสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม สนทนาธรรม และฟังธรรม โดยมีระบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ทันสมัย ส่งเสริมการบวช การทำบุญแบบง่าย ๆ ไม่ฟุ่มเฟือย ท่านได้ตัดประเพณีและการทำบุญที่ไม่จำเป็นออก งดอบายมุข และสิ่งสัพพัตต์ทุกประเภทขณะเข้ามาบำเพ็ญกุศลในวัด มีการจัดบริเวณวัดให้ร่มรื่น มีสถานที่เหมาะแก่การสนทนาธรรม ฟังธรรมตามธรรมชาติ มีห้องบรรยายธรรมที่ทันสมัย มีห้องปฏิบัติสมาธิและมีสำนักกรรมคล้าย ๆ กับกุฏิสงฆ์ญี่ปุ่น ให้พระภิกษุอยู่ร่วมกัน มีระบบสื่อสารที่ทันสมัย มีกิจกรรมเพื่อประชาชนทุกวันพระ และวันอาทิตย์ เช่น ตักบาตรสาธิต ฟังธรรมตามธรรมชาติ ปฏิบัติสมาธิ บวชพระภิกษุสามเณรทั้งภาคฤดูร้อนและมีแผ่นป้ายแสดงธรรมให้คนได้อ่าน มีสวนให้พักผ่อนใจ มีลำโพงเล็ก ๆ ทุกมุมพอที่จะฟังคำบรรยายได้ทุกแห่งภายในวัด ทำวัตรสวดมนต์แปลร่วมกัน มีหนังสือธรรมแจกผู้ที่สนใจและสมาชิกฟังธรรม

กลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน ธรรมะของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ท่านให้ความสำคัญกับศีลห้าหรือที่เรียกว่า “นิจศีล” เป็นศีลที่ต้องรักษาอยู่เป็นนิจ ศีลห้าประการนี้ เป็นรากฐานของชีวิต เป็นฐานที่มั่นคง และเป็นกลยุทธ์ที่ท่านใช้สอนธรรมะ ท่านกล่าวถึงศีลห้าว่า

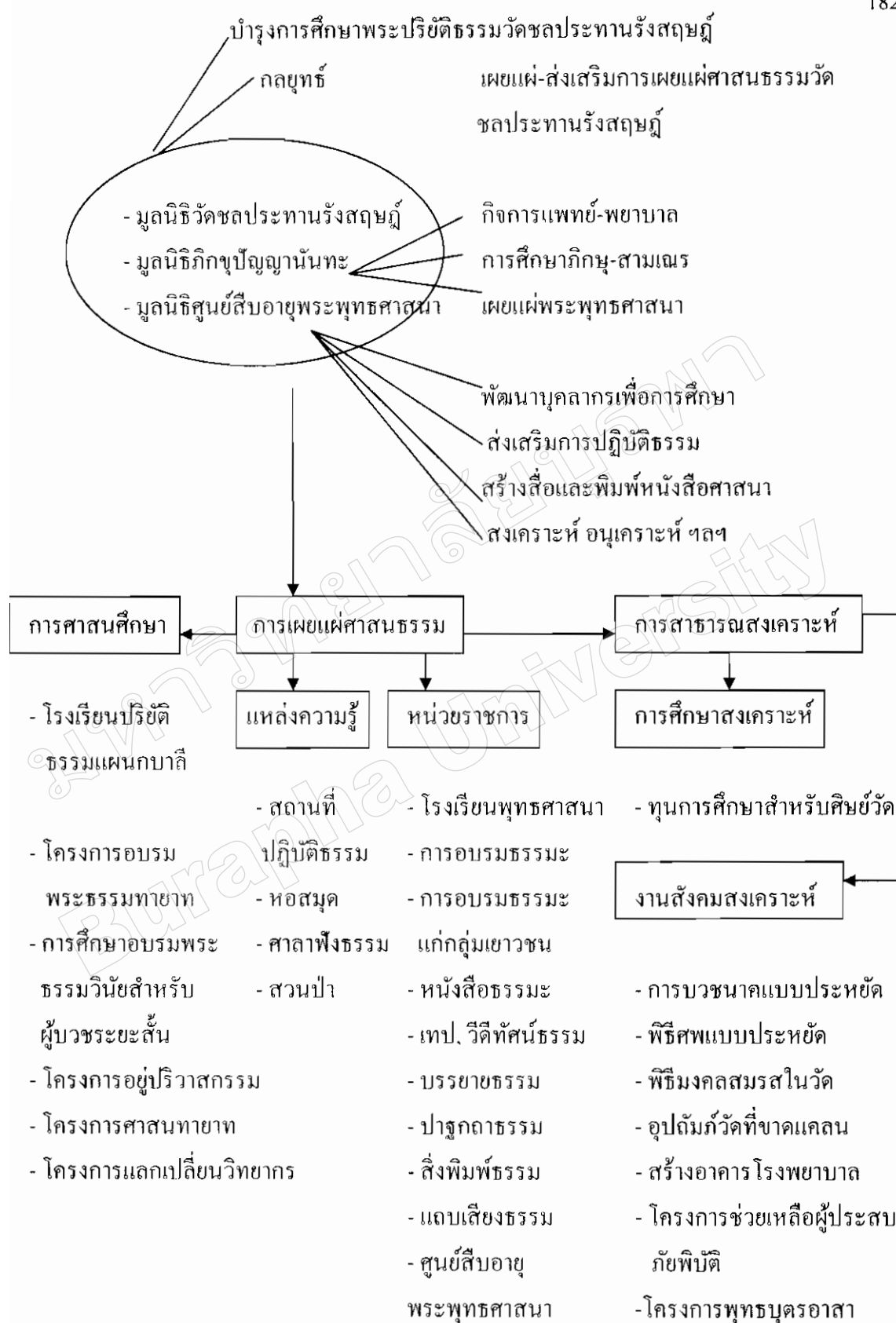
“ถ้าเรารักษาศีลข้อที่หนึ่ง ก็เหมือนรักษาชีวิตร่างกายของเรา รักษาศีลข้อที่สอง ก็เท่ากับเก็บรักษาทรัพย์สมบัติให้ปลอดภัย รักษาศีลข้อที่สาม ก็ทำให้ครอบครัววงศ์ตระกูลปลอดภัย รักษาศีลข้อที่สี่ ก็รักษาเกียรติทางคำพูด รักษาศีลข้อที่ห้า ก็คุ้มหมดยุทธอย่าง...” (ปัญญานันทภิกขุ, 2551, หน้า 106-107)

กลยุทธ์การสอนธรรมในรูปแบบของการปฏิรูปพิธีกรรมในงานศพที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เป็นแนวความคิดการปฏิรูปที่พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) ได้พิจารณาเห็นว่าการจัดพิธีกรรมโดยทั่ว ๆ ไปเจ้าภาพนิยมตั้งศพไว้หลายคืนหลายวัน เพื่อรอญาติที่อยู่ต่างถิ่น ให้มาทำบุญร่วมกันประจำทุกคืน ซึ่งต้องมีเป็นค่าเลี้ยงสุราอาหาร หรือมหรสพ ซึ่งพิจารณาเห็นถึงความฟุ่มเฟือยสิ้นเปลือง จากปัญหาดังกล่าว พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะภิกขุ) จึงมีแนวคิดที่จะปฏิรูปงานศพให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยเน้นความประหยัด ได้สาระประโยชน์ในด้านจิตใจ เพิ่มพูนสติปัญญา ผู้มาร่วมงานไม่ต้องเสียเงินและเสียเวลามาก การจัดงานศพแบบประหยัดนี้ เริ่มมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2516 สรุปเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาแนวคิด ทั้งระดับบุคคลและระดับชุมชนได้แผนภาพที่ 26

ภาพที่ 26 กลยุทธ์การพัฒนาการสอนธรรมสำหรับเด็กในระดับบุคคลและระดับชุมชน

สามารถสังเคราะห์ภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระพรหมมั่งคณาจารย์
(ปัญญาันนทะภิกขุ) ได้ดังภาพที่ 27

ภาพที่ 27 สัณเคราะห์ภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระพรหมมัจฉาจารย์ (หลวงปู่ปัญญานันทภิกขุ)

ตารางที่ 8 กลยุทธ์การสอนของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทะภิกขุ) วัดชลประทานรังสฤษฎ์

ข้อ- ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทะภิกขุ)	ทฤษฎีการเรียนรู้ของโรเจอร์ส (Rogers) ที่อธิบายว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ หากอยู่ในสภาพที่ผ่อนคลายและเป็นอิสระ บรรยายภาพของการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและต่อเนื่อง การเรียนรู้ (Supportive atmo sphere) จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี	1. การสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้นักเรียนรู้สึกปลอดภัย ไม่น่ากลัว ทำให้นักเรียนไว้วางใจ 2. การสอนแบบชี้แนะ (non-directive) โดยให้ผู้เรียนเป็นผู้นำตนเองในการเรียนรู้ เนื่องจากผู้เรียนมีศักยภาพและแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองอยู่แล้ว	-บรรยาย (Lecture) -สาธิต (Demonstration) -ใช้กรณีตัวอย่าง (Case) โดยการใช้ข่าว เหตุการณ์สำคัญ และกรณีตัวอย่างปัญหาในชีวิตประจำวันเป็นสิ่งที่เร้า	-รูปแบบที่เน้นด้านจิตพิสัย Bloom's Model 1. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เช่น เลือกเรื่องที่จะเรียน 2. สอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล 3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่กระตุ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่	เป็นระเบียบ เรียบง่าย (สัล 5) ประหยัด และได้ประโยชน์ โครงการอบรมพระธรรมทายาท เพื่อฝึกให้คิดเป็นพูดเป็น และทำงานเป็น - การเข้าค่ายพุทธบูชา - ค่ายพุทธบูชา - ค่ายพุทธธรรม มี 3 ภาคความรู้ 1. ความรู้เรื่องพุทธศาสนา 2. พระธรรมทายาท 3. ความรู้เสริมทักษะอบรมตลอดหลักสูตร

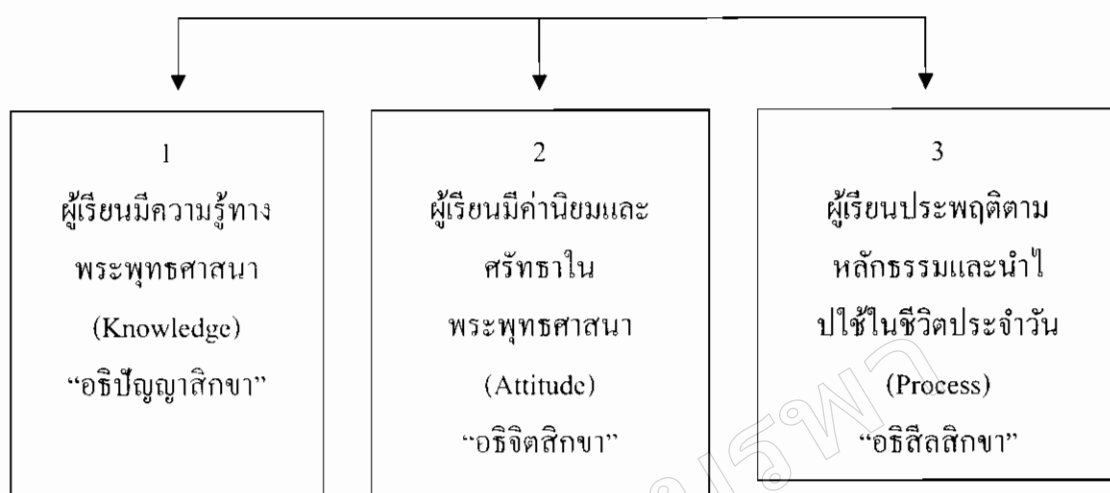
เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทะ ภิคุ) ซึ่งใช้กลยุทธ์การสอนธรรมะอย่างง่าย ๆ พบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้ของโรเจอร์ส (Rogers) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับรูปแบบที่เน้นด้านจิตพิสัย Bloom's Model

รูปแบบที่ 5 สรุปลกลยุทธ์และภารกิจเด่นของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กลยุทธ์แนวคิดการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

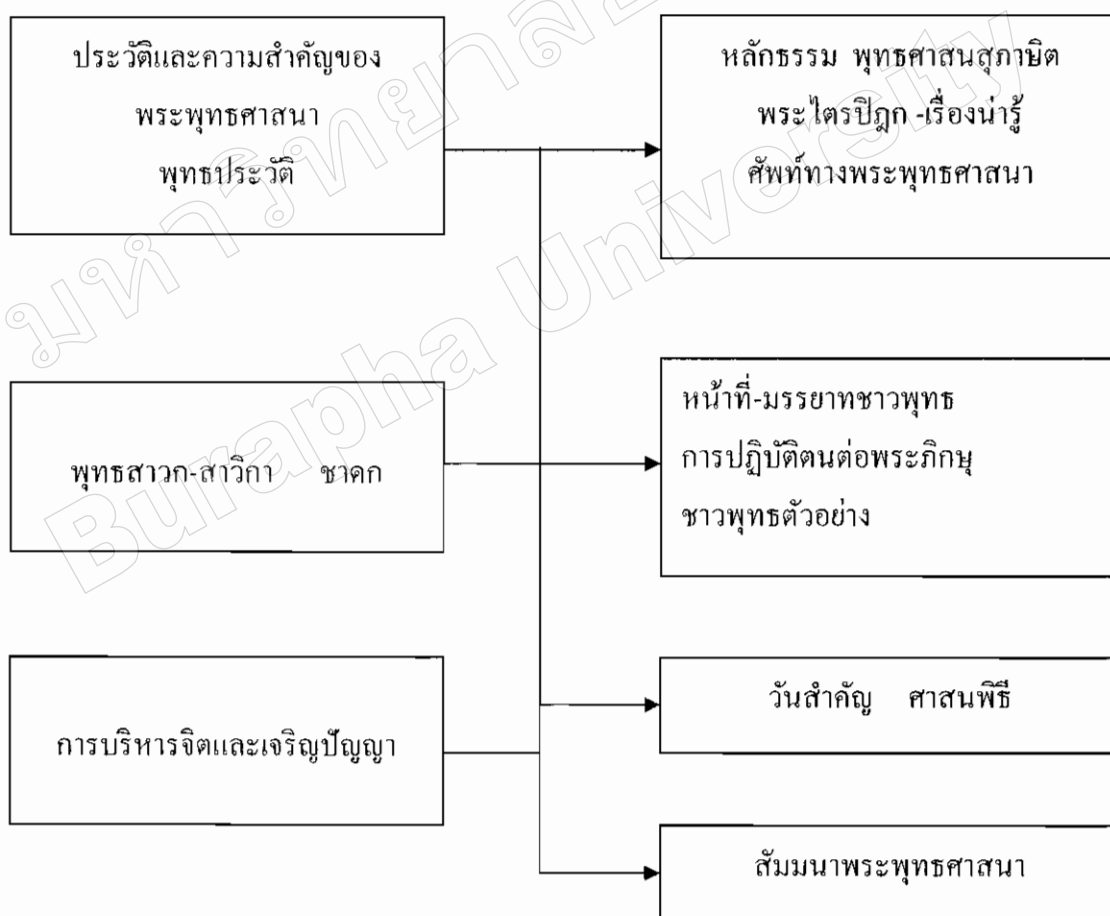
พระสนะของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เกี่ยวกับกลยุทธ์การสอนธรรมให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กเน้นย้ำในเรื่อง สังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) และ “การศึกษาตลอดชีวิต” ซึ่งหมายถึงการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” ที่เรียกว่า จตุสดมภ์ของการศึกษา (Four Pillars of Education) ได้แก่

1. การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ (Learning to know)
2. การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do)
3. การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ (Learning to live together)
4. การศึกษาเพื่อพัฒนาสุขภาพ (Learning to be)

ภารกิจเด่น ด้านการเป็นประธานร่างหลักสูตรพระพุทธศาสนาพุทธศักราช 2544 และปรับปรุงในพุทธศักราช 2551 สรุปเป็นกลยุทธ์มาตรฐานสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาได้ดังนี้

สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา 7 หัวข้อ

ภาพที่ 28 มาตรฐานสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

กลยุทธ์การสอนในพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สรุปได้ 2 รูปแบบ คือ

1. ธรรมาธิษฐาน เป็นกลยุทธ์การสอนธรรมะล้วน ๆ
2. บุคลาธิษฐาน เป็นกลยุทธ์การสอนธรรมะด้วยตัวอย่าง เช่น ชาคก นิทาน

และในส่วนของบทบาทของครู – กลยุทธ์ที่ครูต้องมีแบ่งเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่

1. สอนให้รู้ (ปัญญา)
2. ทำให้รู้ (สัจจะ)
3. อยู่ให้เห็น (จาคะ)
4. เย็นให้สัมผัส (สันติ)

วิธีสอนที่ปัจจุบันนิยมใช้ในแนวคิดของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มี 5 รูปแบบ ได้แก่ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544, หน้า 11-15)

1. กลยุทธ์การสอนรูปแบบบรรยาย
 - 1) เสนอหลักการ แสดงตัวอย่าง และให้เหตุผล
 - 2) สนทนาซักไซ้ไล่เรียงนำไปสู่การยอมรับของการวงศีสล 5 ข้อเพื่อปลูกเมตตาจิต
 - 3) สรุปใจความสำคัญ การปฏิบัติตามสืลทัง 5 ข้อ จะทำให้เกิดความสุข
2. กลยุทธ์การสอนรูปแบบไตรสิกขาเน้น เรื่อง สมาธิ ทุกระดับชั้นสำหรับนักเรียน
 - 1) อธิศีลสิกขา สํารวมกาย วาจา-ใจ/ ระมัดระวัง
 - 2) อธิจิตสิกขา จิตตั้งมั่น/ ตั้งใจ
 - 3) อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมให้เกิดปัญญา/ ไม่ประมาท
3. กลยุทธ์การสอนรูปแบบอริยสัจ 4 ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้
 - 1) กำหนดปัญหา เช่นอายตณทำให้เกิดทุกขจืริงหรือ ?
 - 2) สาเหตุแห่งปัญหาตา-รูป หู-เสียง จมูก-กลิ่น ลิ้น-รส กาย-สัมผัส ใจ-ธรรมมารมณ
 - 3) ทดลองเก็บข้อมูล ตากระทบรูปที่พึงปรารถนา (ปรุ้งแต่ง) เกิดสุข
 - 4) วิเคราะห์ข้อมูล ตากระทบสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา (ปรุ้งแต่ง) เป็นทุกข์ ตากระทบสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา (ปรุ้งแต่ง) เป็นสุข เมื่อเกิดอายตณะที่ไม่พึงปรารถนาตา-รูป หู-เสียง จมูก-กลิ่น ลิ้น-รส กาย-สัมผัส ใจ-ธรรมมารมณต้องไม่ปรุ้งแต่ง จึงจะไม่เกิดทุกข์
4. กลยุทธ์การสอนรูปแบบเบญจขันธ์ เรื่อง สติปัฏฐาน 4
 - 1) เสนอสิ่งเร้า (รูป)
 - 2) รับรู้ (เวทนา)
 - 3) วิเคราะห์ (สัญญา)
 - 4) ตัดสินความดีงามขึ้นการเกิดการเกิดอุปนิสัย (สังขาร)

5) อุปนิสัย (วิญญาณ)

5. กลยุทธ์การสอนรูปแบบสืบสวนสอบสวน มีขั้นตอนการสอน 5 ขั้นตอนได้แก่

- 1) เห็นปัญหา/วิเคราะห์ปัญหา
- 2) เหตุแห่งปัญหา
- 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 4) ทดลองตามสมมติฐาน จากข้อมูลสถานการณ์ต่างๆ
- 5) สรุปผล

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ตารางที่ 9 กลยุทธ์การสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ชื่อ – ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)	ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) มีรากฐานจากทฤษฎีพัฒนาการทางเชาวัน ปัญญาของเพียเจต์ (Piaget) และ วีกอทสกี (Vygotsky)	-เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างตื่นตัว (Active) -กระบวนการซึมซับ (Assimilation) -กระบวนการปรับโครงสร้างทางปัญญา (Accommodation) -ผู้เรียนเกิดสภาวะสมดุล (Equilibrium)	-การบรรยาย (Lecture) -การสาธิต (Demonstration) -การทดลอง (Experiment) -การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) -การแสดงบทบาทสมมติ (Role Playing) -การใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation) -ศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center)	รูปแบบการสอนที่เน้นการบูรณาการ -Group Investigation Model -Inductive Teaching Model -Creative Thinking Model -Torrance's Future Problem-Solving Model	การสอนโดยใช้การตั้งคำถาม (Questioning) และการสร้างแรงจูงใจ (Motivation) สร้างบรรยากาศทางสังคม จริยธรรม (Sociomoral)

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ซึ่งใช้กลยุทธ์การสอนธรรมะแบบบูรณาการพบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้ของทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับรูปแบบที่เน้นการบูรณาการ Model-Creative Thinking Model

รูปแบบที่ 6 สักระยะกลยุทธ์ภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) วัดสวนแก้ว

พระพยอม กัลยาโณ มีความตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาสู่ประชาชน เพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชนในสังคม ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านอาชีพ เป็นการพัฒนาให้คนมีงานทำ โดยการจัดทำโครงการเพื่อการฝึกอาชีพขึ้น ด้านศีลธรรม คือการพัฒนาให้มีระเบียบวินัย ด้านจิตใจ คือพัฒนาให้มีคุณธรรมในใจ และด้านปัญญา คือพัฒนาคนที่ไม่รู้หนังสือให้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน โดยรับอุปการะเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา นอกจากนี้ท่านยังเผยแผ่หลักพุทธธรรมสู่สังคม เพื่อดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามอีกด้วย

กลยุทธ์การสอน เทคนิคการสอนโดยการใช้อารมณ์ขัน

เทคนิคการสอนโดยการใช้อารมณ์ขัน กล่าวได้ว่าเป็นเทคนิคการสอนที่ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างไม่เคร่งเครียด มีความผ่อนคลายมากกว่าวิธีอื่น ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ใช้มากกว่าวิธีอื่น และกลยุทธ์การสอน เทคนิคการสอนโดยการพูดสะกิดใจ มีการกล่าวสอนโดยพูดให้สะกิดใจ กล่าวสอนอย่างย้าไปย้ามาเพื่อให้สติ เช่นพูดว่า “โกรธคือโง่ โโมโหคือบ้า ไม่โกรธดีกว่าจะได้ไม่บ้า ไม่โง่”

กลยุทธ์การสอน หลักการสอนของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ด้วยวิธีการสอนโดยการสร้างแม่แบบ เป็นหลักการสอนที่โดดเด่นของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) เนื่องจากท่านเชื่อว่าตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน ตัวอย่างในที่นี้หมายถึงการทำประโยชน์หน้าที่ที่ดีทางสังคม เช่น ความช่วยเหลือสังคม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ การแบ่งปัน การเสียสละ โดยจัดตั้งมูลนิธิวัดสวนแก้วเน้นด้านสาธารณสงเคราะห์เพื่อผู้ยากไร้โดยเฉพาะ เทคนิคการสอนของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ส่วนใหญ่สอดคล้องกับการสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งกำหนดได้ 8 ประการคือ

1. เทคนิคการสอนโดยการใช้ภาษา พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) เลือกใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นพื้นฐาน และใช้ภาษาให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้ฟังและภาษาที่สอดคล้องกับเรื่องราวนั้น ๆ
2. เทคนิคการสอนโดยการใช้สื่อ ท่านเลือกใช้สื่อที่หาง่ายเป็นพื้นฐานและมีสื่อภาพเคลื่อนไหว สื่อเทคโนโลยีบ้างในบางครั้ง

3. เทคนิคการสอนโดยการตีความ เป็นเทคนิคการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความคิดหลากหลายและนำไปสู่ความคิดรวบยอด
 4. เทคนิคการสอนโดยการอุปมาอุปมัย เป็นเทคนิคการสอนที่ใช้มากรวิธีหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่นามธรรมได้ง่ายขึ้น
 5. เทคนิคการสอนโดยใช้อารมณ์ขัน เป็นบุคลิกภาพที่โดดเด่นของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) เทคนิคการสอนในรูปแบบนี้มักใช้กับเนื้อหาที่ไม่หนักจนเกินไปและใช้กับการสอนอย่างเป็นกันเอง
 6. เทคนิคการสอนโดยการพูดสะกิดใจ มักเป็นการสอนในรูปแบบของปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคล
 7. เทคนิคการสอนโดยการกระตุ้นให้เกิดการพิจารณาตนเองเป็นเทคนิคการสอนที่สืบเนื่องจากการสอนโดยการพูดสะกิดใจ
 8. เทคนิคการสอน โดยการตอบปัญหา เป็นวิธีการสอนที่พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ใช้มากรวิธีหนึ่ง ซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการถามปัญหาย่อมตรงกับความต้องการรู้ของผู้ถาม
- สรุปกลยุทธ์การสอนของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ได้ใช้วิธีการเผยแผ่พุทธจริยธรรมด้วยการช่วยเหลือสังคมในด้านของสังคมสงเคราะห์หลากหลายประการ เช่น ช่วยเหลือคนดกงาน จัดหาทุนทรัพย์ไปช่วยเหลือตามวัดต่าง ๆ มอบทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ตามโรงเรียนต่าง ๆ และโครงการเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์อีกมากมาย สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 29

ภารกิจเด่น - การสาธารณสงเคราะห์
- การเผยแผ่ศาสนาธรรม

ภาพที่ 29 สังเคราะห์กลยุทธ์ภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระราชธรรมนิเทศ
(พระพยอม กัลยาโณ) วัดสวนแก้ว

ตารางที่ 10 กลยุทธ์ที่ 6 กลยุทธ์การสอนพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) วัดสวนแก้ว

ข้อ – ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ)	- ทฤษฎีการเรียนรู้ ของโรเจอร์ส (Rogers) และ หลักการเรียนรู้ของ โนลส์ (Knowles) - ทฤษฎีการสร้าง ความรู้โดยการ สร้างสรรค์งาน (Constructionist)	- ครูสร้างบรรยากาศทางการ เรียนรู้ที่ปลอดภัย และ สนุกสนาน - ครูสอนแบบชี้แนะ (non- directive) โดยให้ผู้เรียนเป็น ผู้นำตนเองในการเรียนรู้ - ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วน ร่วมในกระบวนการเรียนรู้ - ครูส่งเสริมความแตกต่าง ระหว่างบุคคลของผู้เรียน	- วิธีสอนโดยใช้การ บรรยาย (Lecture) - การสาธิต (Demonstration) - การใช้กรณีตัวอย่าง (Case) - สถานการณ์จำลอง (Simulation)	รูปแบบที่เน้นมนุษย์ นิยม (Humanism) - Rogers Model - Knowles Model - Niel Model รูปแบบที่เน้นทักษะ กระบวนการ - Inductive Teaching Model - Creative Thinking Model	- การใช้สื่อ กระดาษเคลื่อนไหว - อารมณ์ขัน - การใช้คำถาม (Questioning)

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) ซึ่งใช้กลยุทธ์การสอนธรรมะด้วยอารมณ์ขัน ใช้คำกระแทกใจ พบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้ของโรเจอร์ส (Rogers) และ โนลส์ (Knowles) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับรูปแบบที่เน้นรูปแบบที่เน้นมนุษยนิยม (Humanism) ของ Rogers Model, Knowles Model, Niel Model

รูปแบบที่ 7 กลยุทธ์การสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัล จิตธมฺโม) วัดอัมพวัน

กลยุทธ์การสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัล จิตธมฺโม) วัดอัมพวัน ยึดหลักการสอนที่เน้นและให้ความสำคัญในเรื่องของ “กฎแห่งกรรม” ซึ่งการสอนของท่านได้วางหลักการสอนไว้ 3 ประการคือ

1. อภิญญาขัมมเทศนา สอนให้รู้จริงเห็นจริงในสิ่ง (วิชา) ที่ควรรู้ ควรเห็น
2. สนิทานขัมมเทศนา สอนอย่างมีเหตุผล ที่ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรองตามแล้วเห็นจริง เห็นเป็นความถูกต้องดังงามได้ ทำให้ผู้รับการสอนเกิดความเข้าใจ และเกิดปัญญาในเรื่องนั้น อย่างถ่องแท้เสมือน หายของที่กล่าว เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง จุดไฟให้เกิดแสงสว่างในที่มืด
3. สัมปาฏิหาริย์ขัมมเทศนา สอนเป็นอัศจรรย์ คือ เมื่อรับการสอนแล้วนำไปปฏิบัติตาม ก็จะประสบผลสำเร็จตามควรแก่การปฏิบัติจริงเป็นอัศจรรย์ (อง.ต.ก.(บาลี) 20/565/356)

หลักการสอนของท่าน สอนให้รู้เห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ ควรเห็น สอนอย่างมีเหตุผล และเมื่อได้พิจารณาตามจะเข้าใจได้อย่างชัดเจน และเมื่อนำไปปฏิบัติจะเกิดผลตามนั้นจริง ๆ

จุดมุ่งหมายในการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัล จิตธมฺโม)

ในการสอนแต่ละครั้งนั้น ท่านยึดเจตนารมณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา 6 ประการคือ

1. จักขุญาณกรณียา เพื่อสร้างดวงตา คือปัญญา และญาณ เครื่องรู้เครื่องเข้าใจให้เกิดขึ้น
2. ทมถาย เพื่อรู้จักฝึกฝนตนเอง
3. อุปสมาย เพื่อพัฒนาจิตให้สงบระงับ
4. อภิญญา เพื่อความรู้ยิ่ง
5. สัมโพธาย เพื่อความรู้ดี
6. นิพพานาย เพื่อความดับเพลิงกิเลส และกองทุกข์ (วิ.ม.หา.(บาลี) 4/13/13)

คุณลักษณะ บุคลิกของ พระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัล จิตธมฺโม) วัดอัมพวัน มีคุณสมบัติเป็นครูที่ดี มีความแตกฉาน เชี่ยวชาญ หรือชำนาญในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ปฏิสัมภิทา” มีคุณสมบัติ 4 ประการ ได้แก่

1. อัดอปฏิสัมพันธ์ มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง แข็งแรง ถูกต้อง ในเนื้อหาสาระของวิชา
ที่สอน
2. อัดอปฏิสัมพันธ์ มีความเข้าใจ แข็งแรง แดกจกนในวิชาสามารถอธิบายความได้
3. นวัตกรรมปฏิสัมพันธ์ มีความเชี่ยวชาญในการใช้ภาษาเป็นสื่อในการสอน อธิบายเข้าใจ
ได้ง่าย
4. ปฏิสัมพันธ์ปฏิสัมพันธ์ มีปฏิสัมพันธ์ไหวพริบจับใจ สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่าง
ทันทีทันใด และได้ตอบปัญหาได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง (อง.จตุกก.(ไทย) 21/172/216) สามารถสรุป
เป็นแผนภาพได้ดังนี้

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

- ภารกิจเด่น**
- การเผยแผ่ศาสนาธรรม เน้นการพัฒนาจิต
 - การสาธารณสงเคราะห์
 - การสาธารณูปการ

ภาพที่ 30 การสังเคราะห์ กลยุทธ์และภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่ोजรัส ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน

ตารางที่ 11 กลยุทธ์ที่ 7 กลยุทธ์ของพระธรรมถึงครูอาจารย์ (หลวงพ่อดิล ฐิตธมฺโม) วัดอัมพวัน

ชื่อ – ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พระธรรมถึงครูอาจารย์ (หลวงพ่อดิล ฐิตธมฺโม)	- ทฤษฎีกลุ่ม พฤติกรรมนิยม (Behaviorism) Thomdike, Pavlov, Guthrie, skinner, Hull - ทฤษฎีกลุ่มพุทธินิยม (Cognitivism) Lewin, Piaget, Bruner, Ausubel	- ครูควรจัด ประสบการณ์ให้ ผู้เรียนอย่าง เหมาะสมกับระดับ พัฒนาการ - ใช้กรณีตัวอย่างที่ เป็นเรื่องจริง นำเสนอ	- สอนโดยการบรรยาย (Lecture) - การสาธิต (Demonstration) - การทดลอง (Experiment) - การอภิปราย (Discussion) - กรณีตัวอย่าง (Case) - สถานการณ์จำลอง (Simulation) - บทบาทสมมุติ (Role Playing)	รูปแบบที่เน้นจิต พิสัย - Bloom's Model Jurisprudential Model - Role Palying Model	- การเน้นกฎแห่งกรรม - กรณีตัวอย่างของการ ประสบการณ์ - การสวดมนต์ภาวนา คาถาพาหุง

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระธรรมสิงหบุราจารย์ (หลวงพ่อจรัล จิตฺตมฺโม) ซึ่งใช้กลยุทธ์การสอนธรรมะด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน พบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) Thorndike, Pavlov, Guthrie, Skinner, Hull และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับรูปแบบที่เน้นจิตพิสัยของ Bloom's Model

รูปแบบที่ 8 การสังเคราะห์กลยุทธ์และภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระปัญญานันทะมุนี สว่าง สุภโร (เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม)

พระปัญญานันทะมุนี เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ได้ก่อตั้งวัดปัญญานันทาราม โดยมีจุดมุ่งหมายในทางปฏิบัติที่ชัดเจน คือ ตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถานที่บำเพ็ญบุญและเพื่อเป็นศูนย์ฝึกอบรมผู้เฝ้าในการศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน โดยทั่วไป จุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ที่ท่านกล่าวว่า ต้องการให้สถานนี้เป็นที่สำหรับ “สร้างพระ สร้างคน สร้างเยาวชนของชาติ สร้างศาสนทายาทให้มีชีวิตอยู่ในโลกอย่างถูกต้อง ให้มีชีวิตเรียบร้อยตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจวัตถุนิยมมากเกินไป” (พระปัญญานันทะมุนี, 2545, หน้า 170)

กลยุทธ์รูปแบบการเผยแผ่ศาสนธรรมของพระปัญญานันทะมุนี

พระปัญญานันทะมุนี เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม มีโครงการต่าง ๆ ที่จัดเพื่อถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยจัดให้แก่บุคคลกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น 18 โครงการ ทุก ๆ โครงการได้รับความนิยมอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการอบรมเยาวชนค่าย “พุทธบุตร” และโครงการอบรมค่าย “คุณธรรม” รูปแบบและยุทธศาสตร์การเผยแผ่ศาสนธรรมของพระปัญญานันทะมุนี ใช้แนวทางทางพระพุทธศาสนาและแนวความคิดของท่านพุทธทาส และหลวงพ่อบุญญานันทภิกขุเป็นหลัก โดยเด็กและเยาวชนทุกคนที่เข้ารับการอบรมจะต้องถือหลักปฏิบัติที่ยึดหลัก “อยู่อย่างต่ำ กระทำอย่างสูง” ของท่านพุทธทาส ยึดหลัก 5 คีเพื่อชีวิตของท่านปัญญานันทภิกขุ เพื่อการรู้จักตนเอง คือ “คิดดีเป็น พูดดีเป็น ทำดีเป็น คบคนดีเป็น และไปสู่สถานที่ดีเป็น” กลยุทธ์ในการจัดกิจกรรมการสอนเน้นหลัก “เรียบง่าย ประโยชน์สูง ประหยัดสุด และถูกต้องตามธรรมวินัย” การดำเนินการฝึกอบรมเด็กและเยาวชน มีวิธีการคือพระวิทยากร เน้นการเป็นตัวอย่างที่ดี ความอบอุ่นและเป็นมิตร กิจกรรมใช้หลักของนักปราชญ์ คือ “สุ จี ปุ ลิ” วิธีการสอน พยายามให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมให้มากที่สุด และเน้นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การประเมินผลใช้การเขียนบทความความประทับใจ เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรม

ปรัชญาการจัดการศึกษาของพระปัญญาอันมุนี คือ “การสร้างความคิดเพื่อควบคุมคนเก่ง” และ “ทุกคนพัฒนาได้ถ้าให้โอกาส” ยึดหลัก “นำทำไม่ใช่สั่งทำ” เพื่อฝึกให้ผู้เรียนคิดเป็น และถือว่าการมาร่วมกิจกรรมจะเป็นการเพิ่มวิสัยทัศน์ให้คน ตลอดจนการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยมีสภาพแวดล้อมของวัดที่เป็นธรรมชาติมีศาสนวัตถุและป้าพุทธสุภายิตที่มีข้อคิดและหลักธรรม เพื่อใช้เป็นอุปกรณ์สื่อการสอน และเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลาสามารถสรุปกลยุทธ์ได้ดังนี้

ภารกิจเด่น- การเผยแผ่ศาสนาธรรม เน้นการเข้าค่ายพุทธบุตร ค่ายพุทธธรรม

- การสาธารณสงเคราะห์
- การสาธารณูปการ
- การบริหารจัดการองค์กรแบบสังฆะวัดปัญญาบันฑาราม

- วัดปัญญาบันฑาราม
- สวนสมุนไพรร
- สวนพุทธธรรม
- ศูนย์การเรียนรู้

- การเข้าค่ายพุทธบุตร
- ค่ายคุณธรรม
- การบรรยาย/ปาฐกถาธรรม
- พิมพ์หนังสือธรรมบรรยาย
- เทป วิดีทัศน์ธรรมบรรยาย
- สันทนาธรรม
- บรรยายธรรมแก่บุคคลกลุ่มต่าง ๆ
- โครงการปฏิบัติธรรม
- โครงการบวชเนกขัมมะ
- โครงการบรรพชาสามเณรเฉลิมพระเกียรติ
- โครงการอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ

- ทุนการศึกษาแก่ภิกษุสามเณร
- โรงทาน
- บริจาคข้าวสารอาหารแห้งช่วยเหลือผู้ประสบภัย

ภาพที่ 31 กลยุทธ์การสอนธรรมของพระปัญญาอันมุนี เจ้าอาวาสวัดปัญญาบันฑาราม

ตารางที่ 12 กลยุทธ์ที่ 8 กลยุทธ์การสอนของพระปัญญานันทมุนี สง่า สุภโร (เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม)

ชื่อ – ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พระปัญญานันทมุนี (สง่า สุภโร)	-ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Theory of Cooperative Learning) ของ สลาวิน (Slavin) เดวิด จอห์นสัน (Roger Johnson)	-แบบร่วมมือโดยใช้เทคนิค “dyad” “triad” “round robin” “thing-pair-share” เน้นลักษณะ 5 ประการ 1. มีการพึ่งพาอาศัยกัน (Positive Interdependence) 2. ปฏิบัติใกล้ชิด (face-to-face-primitive) 3. บทบาทตรวจสอบได้ (Individual Accountability) 4. ใช้ทักษะกลุ่ม (Interpersonal and small-group skills) 5. วิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม (Group Processing)	-วางแผนการจัดการเรียนรู้โดยครูกำหนดจุดมุ่งหมาย -ชี้แจงบทบาทหน้าที่ที่ระบบในการอยู่ร่วมกัน -สังเกตการณ์ทำงานกลุ่ม -วัดและประเมินผลด้วยการมีส่วนร่วม -เน้นความสำคัญของ การเรียนรู้แบบร่วมมือ	-รูปแบบการสอนแบบร่วมมือแบบต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์การสอน ได้แก่รูปแบบ JIGSAW, STAD, TGT, LT, และ GI.	-โครงการค่ายพุทธบุตร -ค่ายพุทธธรรมน้ำชีวิต -การสอนโดยเน้นกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระปัญญาชนทะมูนิ (สง่า สุภโร) ซึ่งใช้กลยุทธ์การสอนธรรมะด้วยคำพุทธบุตรพบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้ของแบบร่วมมือ (Theory of Cooperative Learning) ของสลาบิน (Slavin) เดวิด จอห์นสัน (Roger Johnson) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ

รูปแบบที่ 9 กลยุทธ์การสอนของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด (เสถียรธรรมสถาน)

“เสถียรธรรมสถาน” เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และ “บ้านสายสัมพันธ์” บ้านแห่งชีวิตใหม่ของผู้หญิงที่ประสบปัญหาชีวิตท้อจนจะไม่พร้อม

เรื่องราวของแม่ชีคันสนีย์ ถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่องแรกของฮอลลีวูด เรื่อง อะวอล์ก ออฟ วิสโดม (A Walk of Wisdom) ออกฉายในหลายประเทศทั่วโลก

“เส้นทางข้างหน้า จะเกิดอะไรขึ้น เราไม่รู้ แต่เมื่อถึงวันนี้แล้ว เรารู้แล้วว่า เราจะไม่ออกจากร่มกาสาวพัสตร์ เราจะขอตายอยู่บนหนทาง ทางอื่นไม่มีสำหรับเรา” (แม่ชีคันสนีย์, 2549, หน้า 7)

เป็นปณิธานอันมุ่งมั่นของแม่ชี คันสนีย์ เสถียรสุดกว่า 28 ปี กับภารกิจธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้แม่ชีคันสนีย์มีผลงานโดดเด่นเป็นที่รู้จักกันดี คือการสร้างสถานปฏิบัติธรรมชื่อเสถียรธรรมสถาน

แนวคิดในการสร้างเสถียรธรรมสถานนั้น แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ได้กล่าวถึงประวัติการก่อสร้างว่าเสถียรธรรมสถานเป็นป่าที่ปลูกด้วยมือเมื่อ 17 ปีที่แล้ว โดยความตั้งใจที่จะกตัญญูต่อพระธรรม ตามที่เราได้เรียนรู้ที่จะดูแลชีวิต เรียนรู้ในการคนน้ำเมล็ดพันธุ์ให้งอกงาม ป่านี้เป็นป่าที่ปลูกสร้างขึ้นในเมือง ในพื้นที่ 14 ไร่ ที่เดิมไม่มีต้นไม้เลยแม้แต่ต้นเดียว เราได้เรียนรู้กับการดูแลชีวิต พระธรรมเหมือนน้ำที่รดในจิตที่งอกงามได้ พระอาทิตย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ที่พวกเราถือว่า ไม่มีสรรพสิ่งมีชีวิตใด ที่เกิดขึ้นโดยที่ไม่ได้พึ่งพิงกับสิ่งต่าง ๆ การเรียนรู้กับการปลูกป่าใน 17 ปีที่ผ่านมา มันเรียนรู้ไปควบคู่กับการปลูกใจของคนที่อยู่ในชุมชนนี้ และผู้คนที่เข้ามาเรียนรู้ที่จะพัฒนาชีวิตร่วมกัน อย่างอาศัยธรรมชาติเป็นเครื่องเกื้อกูลให้เราเห็นอิสรภาพภายใน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ ซึ่งมีอุดมคติการทำงานตามที่ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุให้ไว้คือ “ทำงานให้สนุก เป็นสุขกับการทำงาน กินเก็บใช้พอประมาณ ที่เหลือแบ่งปันให้เพื่อนมนุษย์” เสถียรธรรมสถานกับกิจกรรมเพื่อพัฒนาเยาวชน

โครงการบ่มเพาะ แดกหน่อ ต่อยอด เมล็ดพันธุ์แห่งปัญญา

(ค่ายผู้นำเยาวชน SOS) ความเป็นมาของโครงการ

โครงการบ่มเพาะ แดกหน่อ ต่อยอด เมล็ดพันธุ์แห่งปัญญา (SOS Seeds Of Spirituality) เริ่มต้นขึ้นเมื่อเดือนกันยายน 2548 มีกิจกรรมแรกคือค่ายผู้นำเยาวชน SOS ครั้งที่ 1 ระหว่างวันที่

20-26 ตุลาคม 2548 ในครั้งนั้นได้เกิดการรวมตัวของผู้นำเยาวชนจิตอาสาทุกศาสนาจากทั่วประเทศ และองค์กรภาคีที่ทำงานกับเยาวชนจำนวน 300 คน มาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อบ่มเพาะมิติของสติปัญญาเพื่อการทำงานอาสาเป็นไปอย่างที่เป็นทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ทันทีกี่ค่ายจบลงได้เกิด SOS NETWORK เป็นเครือข่ายการทำงานที่แตกหน่ออยู่ในระดับรากหญ้า

แนวคิดหลักของการสร้างค่ายผู้นำเยาวชน

1. เยาวชนทุกคนคืออนุสาวรีย์มีชีวิต ที่จารึกความดีที่มาจากความกตัญญูต่อสถาบันสำคัญของชาติ

2. แนวทางการสร้างสันติภาพที่ท่านอาจารย์พุทธทาสได้มอบไว้คือ

2.1 ศีลธรรมของชุมชน คือ สันติภาพของโลก

2.2 สันติภาพของโลกจะเกิดขึ้นจาก

2.2.1 การเข้าถึงหัวใจของศาสนาดน

2.2.2 การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

2.2.3 การออกมาเสียจากอำนาจวัตถุนิยม

3. อุดมคติของการสร้างเยาวชนของ SOS NETWORK ให้เป็นเมล็ดพันธุ์แห่งปัญญา คือ ให้เกิดคุณสมบัติของการทำงานอาสาสมัครอย่าง “ยอมตนให้คนใช้ ผิดคนเพื่อใช้คน ไม่รอให้ใครใช้” เพื่อให้การทำความดีนั้นไปถึงที่สุดของความดี คือ “ทำดี...แล้วปล่อยดี” ให้เกิดการทำความดีที่ไม่ทุกข์เพราะไม่ยึดดี เมดี มั่วดี หวงดี ถือดี อวดดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมเยาวชนอาสาสมัครไปให้ถึงที่สุดของการทำดีคือทำดีแล้วไม่ทุกข์ เพราะ “ทำดี...แล้วปล่อยดี”

2. เพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานของผู้นำเยาวชนที่มีจิตอาสา ให้เกิดการต่อยอดการทำงานที่แตกต่างหลากหลาย เป็นต้นแบบการทำงานของเยาวชนเพื่อเยาวชน บนหลักการ Care-Share-Respect

3. เพื่อคัดสรรผู้นำเยาวชนและเสริมสร้างความสามารถในการสื่อสารและจิตวิญญาณ

เป้าหมาย

เพื่อให้เยาวชนมีวิถีชีวิตที่มีมิติของสติและปัญญา ที่จะทำงานได้กว้างและไกลด้วยฐานของหัวใจที่ไร้อุคมคติและลัดตัวตน ที่จะเป็เพื่อนกับผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลาย จนสามารถเป็นเยาวชนต้นแบบ (Hero) ของเยาวชนด้วยกันเอง

โครงการโรงเรียนพ่อแม่

แนวคิด

โลกของพ่อแม่ คือ โลกของเด็ก เด็กเรียนรู้โลกผ่านมุมมองของพ่อแม่ ดังนั้นพ่อแม่จึงต้องฝึกที่จะมองโลกอย่างเข้าใจความจริง และใช้อายคนะทั้ง 6 อย่างไม่หลงอารมณ์ เพื่อให้ลูกเห็นแบบอย่างของการใช้ชีวิตอย่างมีสติและปัญญา

โรงเรียนพ่อแม่คืออะไร คือ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้พ่อแม่เรียนรู้ที่จะใช้งานของการอบรมเลี้ยงดูลูก เป็นการฝึกฝนตนเองให้เข้าใจธรรมชาติ คือธรรมชาติของชีวิต เพื่อให้การพบกันครั้งนี้ในฐานะพ่อ-แม่-ลูก เป็นไปอย่างอยู่เย็นเป็นสุข

พ่อแม่จะ “สร้างโลกให้ลูก และ สร้างลูกให้โลก” ได้อย่างไร การเลี้ยงลูกเหมือนปลูกต้นไม้ พ่อแม่มีหน้าที่ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี รดน้ำพรวนดิน ให้อากาศ แสงแดด ให้ความเอาใจใส่ และเฝ้าสังเกต ส่วนการเติบโตและผลิบานเป็นหน้าที่ของต้นไม้ หากลูกเติบโตเป็นไม้ใหญ่ เขาก็จะให้ร่มเงาแก่โลกเอง และแม้พ่อแม่เอาใจใส่อย่างดี ก็ไม่อาจห้ามพายุฝนที่อาจทำให้ต้นไม้หักโค่น แต่ถ้าลูกมีปัญหาและใจที่มีความสุขลูกก็จะสามารถยืนหยัดต่อไปได้ การฝึกที่จะเลี้ยงลูกอย่างนี้ จะ ทำให้พ่อแม่ได้เรียนรู้การจักระบวนการเรียนรู้ในบ้านหลังนอก เพื่อให้ “บ้านหลังใน คือ ใจของเด็กๆ” มีความเข้มแข็งที่จะสร้างความสุขให้กับชีวิตตนเองและผู้อื่นต่อไป ไม่ใช่เป็นเพียงไม้เลื้อยที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นตลอดชีวิต การฝึกตนเองและฝึกลูกให้เป็นผู้สร้างมากกว่าผู้เสพ จะทำให้ลูกเป็นคน “สุขง่าย ทุกข์ยาก”

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้พ่อแม่ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูกให้เป็นคน “สุขง่าย ทุกข์ยาก” ตามหลักภavana 4 (กายภavana สติภavana จิตตภavana และปัญญาภavana)
2. เพื่อให้ครอบครัวที่เข้าร่วมได้ถักทอกันเป็นวงศาคณาญาติที่มีสัมมาทิฐิในการเลี้ยงดูลูกและเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน

ผลงานเด่นของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต

1. วิทยากรประจำและผู้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน
2. พิธีกรรายการธรรมสวัสดี
3. ผลงานหนังสือแนวธรรมะ

กลยุทธ์การสอนธรรมของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต

สอนธรรมด้วยดนตรีบำบัด และการจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม การเผยแผ่ธรรมที่เป็นแบบอย่าง คือการนำระบบงานนิเทศศาสตร์มาบูรณาการกับการสอนธรรมอย่างผสมกลมกลืน ใช้จิตวิทยาในการแสดงปาฐกถาธรรมแทนการเทศน์ตามวิธีการแบบดั้งเดิม และการใช้โอกาสของ

พิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนาที่มีผู้เข้าร่วมงานที่เสถียรธรรมสถานจัดให้มีกิจกรรมแสดงปาฐกถาธรรมทุกครั้งจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จุดเด่นเน้นที่เด็ก และสตรี โดยใช้ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเป็นตัวเชื่อมประสานในกระบวนการสอนธรรมะฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาชีวิต จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องผ่านทางผลงานนิพนธ์สาร และหนังสือแนวธรรมะ รวมทั้งเสียงตามสาย รายการธรรมะสวัสดิ์ และหนังสือสาวิกา

ใช้กลยุทธ์จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากสื่อการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ รวมทั้งเชิญวิทยากรมาเป็นผู้ให้แง่คิดจากประสบการณ์ชีวิต ที่เป็นประสบการณ์ตรง จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันเป็นเครือข่ายพัฒนาผู้เรียนตามความพร้อมและตามศักยภาพ

ตารางที่ 13 กลยุทธ์ที่ 9 กลยุทธ์การสอนของแมชชีนสันนี่ สเตียร์สตูต (เสถียรธรรมสถาน)

ข้อ – ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
แมชชีนสันนี่	ทฤษฎีพหุปัญญา	“Whole brain activities” ทั้ง 8 ด้าน	- บรรยาย (Lecture)	รูปแบบที่เน้น	- สอนธรรมด้วยดนตรี
เสถียรสตูต	Theory of Multiple		- สาธิต	กระบวนการ	บำบัด
(เสถียรธรรม	Intelligences	1. ภาษา (Linguistic intelligence)	(Demonstration)	- Group Investigation	สร้างความรู้โดยการให้
สถาน)	การ์ดเนอร์	2. คณิตศาสตร์-ตรรกะ (Logical- Mathematical Intelligence)	- ทักษะศึกษา (Field Trip)	Model	สื่อและเทคโนโลยีและ
	กล่าวว่า	3. มิติสัมพันธ์ (Spatial Intelligence)	- อภิปราย (Discussion)	Model	ใช้สื่อธรรมชาตวิสดูทาง
	“เขาวนปัญญา”	4. ดนตรี (Musical Intelligence)	- ละคร	- Creative Thinking	ศิลปะ คนตรีเพลง
	(Intelligence)	5. การเคลื่อนไหว (Bodily- Kinesthetic Intelligence)	- ละคร	Model	ประกอบ การสอน
	ของบุคคลมิได้	6. ความสัมพันธ์ (Interpersonal Intelligence)	(Dramatization)	รูปแบบที่เน้น	- บูรณาการงานนิเทศมา
	มีเพียงด้านภาษา	7. การเข้าใจตนเอง	- บทบาทสมมุติ	การบูรณาการ	ประยุกต์หลักธรรมให้
	และคณิตศาสตร์	(Intrapersonal Intelligence)	(Role Playing)	- Direct Instruction	เหมาะกับวัยรุ่น
	หากประกอบ	8. ความเข้าใจธรรมชาติ	- ทัศนตัวอย่าง (Case)	Model	
	ด้วย 8 ประการ	(Naturalist Intelligence)	- เกม (Game)	- Storyline Model	
			- สถานการณ์จำลอง	- Cooperative	
			(Simulation)	Learning Model	
			-BBL		

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของแม่อัจฉริยะ สเตียร์สตัน ซึ่งใช้กลยุทธ์การสอนด้วยสื่อและดนตรีบำบัดพบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้ของทฤษฎีพหุปัญญา Theory of Multiple Intelligences ของการ์ดเนอร์ (Gardner) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับรูปแบบ “Whole brain activities” การบูรณาการทั้ง 8 ด้าน

รูปแบบที่ 10 กลยุทธ์การสอนของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

กลยุทธ์การสอนของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ใช้เทคนิคการเทศน์ที่สอดแทรกอารมณ์ขันและให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม โดยให้ผู้ฟังพูดตามในคำท้ายของประโยค จากการบวชเณรภาคฤดูร้อนแบบไม่ได้ตั้งใจของท่าน 19 ปีผ่านไป เด็กชาวบ้านจน ๆ จากจังหวัดชัยภูมิ ได้เข้ามาเป็นพระนักเทศน์ เจ้าของผลงาน “ธรรมะเคลิเวอร์” ที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วประเทศ จากการประยุกต์เอาหลักธรรมะ ที่เป็นเรื่องยากมาถ่ายทอดเป็นหลักธรรมะง่าย ๆ สนุกสนานและง่ายต่อการเข้าใจ ใช้โครงการธรรมะเคลิเวอร์ ซึ่งมีพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต เป็นหัวหน้าพระวิทยากรของวัดสร้อยทอง วัตถุประสงค์ของโครงการจัดทำขึ้นเพื่อให้เยาวชนได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมะอย่างใกล้ชิด ผูกจิตใจให้มีความอดทน มีสติ สมาธิรู้จักเอาชนะใจตนเอง และกตัญญูต่อบิดา มารดา ซึ่งการแสดงธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโตกับแนวคิด “ธรรมะเคลิเวอร์” ที่มีเอกลักษณ์และการบรรยายธรรมที่ไม่เหมือนใคร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้มุขตลก หรือ การนำเพลงวัยรุ่นเข้ามาช่วยประกอบ ใช้คำเทศน์เป็นภาษาที่เข้าใจกันได้กับวัยรุ่นเป็นอย่างดี เป็นธรรมะอารมณ์ดีจากพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต (พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2549, หน้า 13) เช่น

ฟังธรรมะแล้วจะทำให้ไม่โง่ แต่ถ้าฟังโปเตโต้ ถึงมีรักแท้แต่ก็ดูเลไม่ได้

ฟังธรรมะแล้วจะทำให้ตาใสแจ่ม แต่ถ้าฟังบอดี้สแลมมักจะโทษว่าความรักทำให้ตาบอด

ฟังธรรมะแล้วจะทำให้ไม่เพ้อเจ้อ แต่ถ้าฟังพีชเมกเกอร์จะละเมอถึงแต่เรื่องบนเตียง

ฟังธรรมะแล้วจะทำให้ปากเรตติติสก์เบรก แต่ถ้าฟังเบิร์ด-เสก ถึงอมพระมาพูดก็ไม่เชื่อ

ธรรมะจากพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต กลายเป็นธรรมะจำ ๆ ไม่ซีเรียส เป็นธรรมะอินเตอร์เน็ต เป็นพระสงฆ์แสนสนุกของวัยรุ่น ซึ่งต้องยอมรับว่าวัยรุ่น กับเรื่องของการเข้าวัดเพื่อฟังเทศน์ฟังธรรม คือเป็นเรื่องที่ค่อนข้างห่างไกล เหตุเพราะว่ารูปแบบกิจกรรมทางศาสนาเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นเรื่องของคนสูงอายุเท่านั้น ส่วนรูปแบบกิจกรรมของวัยรุ่นนั้น มีแต่ลักษณะของความสนุกสนานอย่างเดียว แบบ ดูหนัง ฟังเพลง ร้องเพลงคาราโอเกะ ทำให้การฟังเทศน์ถูกมองว่าน่าเบื่อ ซึ่งพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต บอกว่าการใส่ความสนุกเข้าไปคือเคล็ดลับที่ทำให้เด็กวัยรุ่นชอบฟังการบรรยายธรรม ท่านกล่าวว่า

“..ธรรมชาติของเด็กวัยรุ่น และคนหนุ่มสาวเขาเป็นกลุ่มที่ไม่ได้สนใจธรรมะเหมือนผู้ใหญ่ที่เห็นความจริงของชีวิต เพราะผ่านทุกข์สุขมามากกว่า เราจึงต้องหาวิธีการนำเสนอ ที่

น่าสนใจมา จูงใจเขา การบรรยายธรรมทุกครั้ง อาตมาจะเน้น 5 ส. คือ สนุก สาระ สงบ สติ และ
สำนึก ต้องมีครบทั้ง 5 ข้อ และเป็นไปตามลำดับ” (พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2551, หน้า 68)

เทคนิควิธีการที่ทำให้เด็กและเยาวชนทุกคนที่ฟังการบรรยายธรรม สนุกสนาน และไม่
เบื่อ ท่านมหาสมปอง ตาลปุตฺโต บอกว่าท่านมักจะใช้มุขตลกต่าง ๆ จากสิ่งรอบตัวที่บูรณาการกับ
การใช้วิธีของตัวเอง

“อาตมาจะใช้วิธี แชวตัวเอง ถ้าไปแชวคนอื่นเดี่ยวเขาจะโกรธ อย่างถามว่า พระกิน
เรียกว่าอะไร คนจะตอบว่าฉัน พระนอนเรียกว่าอะไร เขาก็ตอบว่าจำวัด และพระอาบน้ำเรียกว่าอะไร
เราก็จึงตอบก่อนว่า เรียกคนมาดู คนเขาก็จำกัน” (พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต, 2551, หน้า 78)

นอกจากเรื่องของความสนุกสนานแล้ว ท่านใช้สื่อประกอบการบรรยายธรรม เพื่อเป็น
การดึงดูดความสนใจให้กับวัยรุ่น โดยการจับเอาเรื่องที่วัยรุ่นกำลังสนใจอยู่มานำเสนอ และดึงเข้าสู่
เรื่องของธรรมะ พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต มีแนวคิดที่ว่า “ธรรมะไม่จำเป็นต้องอยู่ที่วัด” ธรรมะ
กับ วัด มักจะเป็นของคู่กันเสมอ แต่ธรรมะ กับเยาวชน มักจะห่างไกลกันเสมอ เพราะเยาวชนคิดว่า
ธรรมะน่าเบื่อ ทำให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้เผยแผ่ธรรมะ ต้องหากกลยุทธ์ใหม่ ๆ มาดึงดูดใจเยาวชน
ใช้เทคนิควิธีเทศน์สนุก ๆ หามุขตลกที่วัยรุ่นชอบมาพูด ซึ่งก็เป็นวิธีที่ดี ทำให้ธรรมะไม่น่าเบื่อ
“ธรรมะเคลิเวอร์” ของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต หัวหน้าที่ค่ายพุทธธรรมนำชีวิต วัดสร้อยทอง
เป็นวิธีหนึ่งที่จะเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบใหม่ ที่ธรรมะไม่จำเป็นต้องอยู่ที่วัด ธรรมะสามารถไปได้
ทุกที่ ไม่ว่าจะเป็นในโรงเรียน เรือนจำ อಂಗค์กร บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ท่านบูรณาการ การเทศน์
ร่วมกับ เพลง หนัง ละคร ไม่ว่าจะเป็นของไทย หรือละครเกาหลีที่วัยรุ่นกำลังคลั่งไคล้ ทำให้การ
บรรยายธรรมของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโตเป็นที่นิยมของวัยรุ่น ท่านเป็นภิกษุนักเทศน์คล่อง
ใหม่ที่ทำให้ธรรมะสามารถสวนกระแสแห่งกิเลส เข้าไปในจิตสำนึกของวัยรุ่นได้อย่างน่าอัศจรรย์
ด้วยการใช้สื่อรอบตัว ประกอบกับความสามารถพิเศษในการเรียกเสียงหัวเราะจากผู้ฟัง ภายใต้
คำพูดติดปากว่า “ธรรมะไม่จำเป็นต้องอยู่ที่วัด ธรรมะไปได้ทุกที่ ถ้าที่นั่นต้องการธรรมะ”

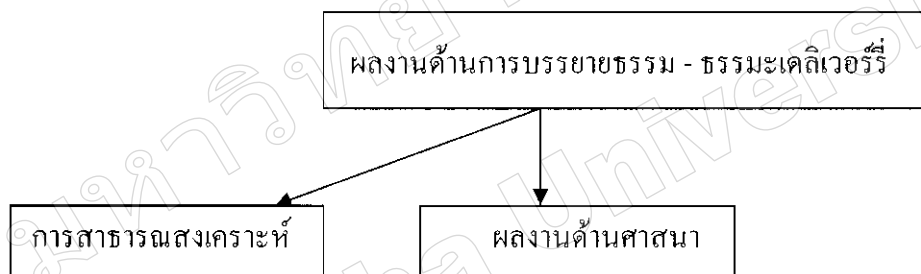
การเทศน์แบบเคลิเวอร์มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ธรรมะเคลิเวอร์ไม่ใช่สิ่งใหม่ หากเป็น
เพียงการเดินทางรอยของพระพุทธเจ้า ที่หลังจากทรงตรัสรู้ ก็ออกตามหาปัญจวัคคีย์ทั้งห้าเพื่อ
ประกาศธรรมะที่พระองค์ตรัสรู้

หัวข้อในการเทศน์ให้นักเรียนฟังที่พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต เน้นมากที่สุด คือเรื่องยา
เสพติด และรักในวัยเรียน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการเรียน และเรื่องของการกตัญญูต่อพ่อแม่
เทคนิคการเทศน์ของท่านไม่เน้นภาษาบาลี (เพื่อไม่ต้องแปลอีก) แนวคิดคือ “ต้องการให้คนเข้าถึง
ธรรมะได้ง่ายที่สุด” มิใช่ให้ธรรมะอยู่สูงจนเอื้อมไม่ถึง

สื่อ นวัตกรรมอุปกรณ์ในการเทศน์ซึ่งเป็นจุดเด่นของท่านคือ ไฟล์ Power Point ที่ใช้ “คอนเทนต์จากสื่อ” ที่หลากหลาย สื่อที่ใช้มีตั้งแต่ละคร โดยเฉพาะละครเกาหลีที่กำลังเป็นที่นิยม, โฆษณาไทย และต่างประเทศ, มิวสิกวิดีโอ, รายการทีวี, ภาพยนตร์, เพลง, เทรนด์ตามสมัยนิยม เช่น กระแส AF รวมถึงข่าวสารบ้านเมืองเหตุการณ์ปัจจุบันทั่ว ๆ ไป การสืบค้นหาข้อมูลจะมี สมาชิก พระวิทยากรช่วยกันทำงาน ตั้งแต่การสืบค้นในเว็บไซต์ กระทั่งจากบัตรเติมเงินที่จะมี รายชื่อเพลงที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน นโยบายการรับงานเทศน์ของพระมหาสมปอง ดาลปุตโต คือต้องมีผู้ประสงค์จะฟังธรรมะตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ท่านกล่าวว่าคนฟังเทศน์มีอยู่ด้วยกัน 3 กลุ่มหลัก กลุ่มแรกเปรียบเหมือนคนฟังเพลงคลาสสิก ได้แก่ การเทศน์ของท่านพุทธทาสภิกขุ หลวงพ่อปัญญานันทภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) เทียบได้กับการศึกษาระดับ มหาวิทยาลัย กลุ่มสอง เป็นกลุ่มผู้ฟังเพลงสากล เพลงลูกกรุง เป็นระดับมัธยม ได้แก่การเทศน์ของท่าน ว.วชิรเมธี และกลุ่มสามเป็นกลุ่มของพระมหาสมปอง ดาลปุตโต ซึ่งสอนในระดับประถม เปรียบได้กับกลุ่มผู้ฟังเพลงลูกทุ่ง หมอลำ” “..อาตมาทำหน้าที่สร้างพื้นฐาน และส่งต่อชาวพุทธได้ ศึกษาธรรมะใน ขั้นสูงต่อไป” (พระมหาสมปอง ดาลปุตโต, 2552, หน้า 38)

พระมหาสมปอง ดาลปุตโต พระนักเทศน์ชื่อดัง มุ่งมั่นเผยแผ่หลักธรรมคำสอนแบบ เชิงรุกในรูปแบบใหม่ที่เน้นเข้าใจง่าย สอดแทรกความสนุกสนาน สามารถเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ อย่างกว้างขวาง ภายใต้แนวคิด “การใช้สื่อสยบสื่อ” จนเป็นที่มาของคำว่า “ธรรมะเคลิเวอร์” ซึ่ง สามารถสรุปเป็นแผนภาพกลยุทธ์การสอนได้ดังนี้

- ภารกิจเด่น**
- นักบรรยายศาสนธรรมที่รู้จักและมีชื่อเสียงในวงการสื่อสารมวลชน
 - นักวิชาศาสนา, แต่งหนังสือ
 - การสาธารณสงเคราะห์
 - หัวหน้าโครงการค่ายพุทธธรรมนำชีวิต วัดสร้อยทอง
 - หัวหน้าโครงการ “ธรรมะเคลิเวอร์รี่”
 - โครงการ “ธรรมะเคลิเวอร์รี่จูเนียร์” – โครงการธรรมทายาทสำหรับสามเณร
 - รายการ “ธรรมะเคลิเวอร์รี่” ททบ. 5 ออกอากาศทุกวันหยุดนักขัตฤกษ์
 - “ธรรมะ 20 นาที” ในรายการสยามทูเดย์
 - รายการ “ธรรมะอารมณ์ดี” ช่องเอสพีเอสเอ็นแนล
 - วีซีดี “ธรรมะเคลิเวอร์รี่” 7 ชุด

- ทุณการศึกษาพระภิกษุสามเณร
- วิทยากรบรรยายธรรม แนวสมัยใหม่สำหรับวัยรุ่น “ธรรมะเคลิเวอร์รี่”
- ปฏิบัติธรรม
- ถวายเป็นพระราชกุศล ๖๖ พรรษา ด้านสื่อสารมวลชน
- วิทยากรอบรมธรรมแก่กลุ่มบุคคล หน่วยงานราชการ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ
- แต่งหนังสือด้านพุทธศาสนา บทความสารคดีธรรม
- เทป วีซีดี ศักดิ์การบรรยายธรรม
- บริจาคข้าวสารอาหารแห้ง
- ช่วยเหลือผู้ประสบภัย

ภาพที่ 32 กลยุทธ์การสอนและภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระมหาสมปอง ดาลปุตโต

ตารางที่ 14 กลยุทธ์การสอนของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต

ชื่อ – ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พระมหาสมปอง	ทฤษฎีกระบวนการ	- เปรียบเทียบการทำงาน	- บรรยาย (Lecture)	- ใช้ปัญหา/ เหตุการณ์	- การใช้สื่อนวัตกรรมที่ทันสมัย
ตาลปุตฺโต	ทางสมองในการประมวลข้อมูล (Information Processing Theory) ของคลอสเมียร์ (Klausmeier)	ของคอมพิวเตอร์กับการทำงานของสมอง ด้วยกระบวนการรู้คิด (Metacognition) และเปลี่ยนรูปโดยการเข้ารหัส (Encoding) เพื่อเก็บไว้ในความจำระยะยาวและสามารถเรียกข้อมูลด้วยการถอดรหัส (Decoding)	- สาธิต (Demonstration) - อภิปราย (Discussion) - ละคร (Dramatization) - บทบาทสมมติ (Role Playing) - กรณีตัวอย่าง (Case) - เกม, กิจกรรม (Game)	- ให้อุปกรณ์สิ่งเร้า - ให้อุปกรณ์ประกอบเช่น ภาพ สไลด์ ภาพยนตร์ เพลงและคอมพิวเตอร์ ใช้อารมณ์ขัน - รูปแบบที่เน้นทักษะกระบวนการ - Creative Thinking Model - รูปแบบที่เน้นการบูรณาการ - Storyline Model	- อารมณ์ขันการมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัว (Active Participation) เน้นการมีส่วนร่วมทางกาย (Physical Participation) มีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) และอารมณ์ (Emotional Participation)

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระมหาสมปอง ดาลปุโต ซึ่งใช้กลยุทธ์การสอนด้วยสื่อและอารมณ์ขันพบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้กระบวนการทางสมองในการประมวลข้อมูล (Information Processing Theory) ของคลอสเมียร์ (Klausmeier) และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับรูปแบบเน้นการมีส่วนร่วมทางกาย (physical participation) การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) และการมีส่วนร่วมทางอารมณ์ (Emotional Participation)

รูปแบบที่ 11 สรุปกลยุทธ์การสังเคราะห์ภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระมหาวุฒิชัย วัชรเมธี (ว.วัชรเมธี)

ว.วัชรเมธี เป็นนามปากกาของ พระมหาวุฒิชัย วัชรเมธี ภูมิลำเนาของท่านคือจังหวัดเชียงราย ท่านเป็นคนที่มีรักการอ่านมาตั้งแต่เด็ก จึงทำให้ท่านซึมซับความรู้ทุกรูปแบบ ปัจจุบันพำนักที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร สำเร็จปริญญาธรรม 9 ประโยค ท่านเป็นพระนักวิชาการ นักคิด นักเขียนพระพุทธศาสนารุ่นใหม่ และท่านยังสนใจฝึกสมาธิภาวนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นนักบรรยายธรรมที่ผลิตผลงานออกมาในรูปสื่อโทรทัศน์ และหนังสือธรรมะจำนวนมาก ผลงานที่เป็นที่รู้จักกันดีคือ การประพันธ์บทละครโทรทัศน์และหนังสือเรื่อง “ธรรมะคิดปีก” และเพลงประกอบละครธรรมะมากมาย จนได้รับพระราชทานรางวัลเสมาธรรมจักรจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีฯ ในงานสัปดาห์พระพุทธศาสนาวิสาขบูชา ประจำปี 2550

จากหนังสือธรรมะเล่มเล็กที่ชื่อ “ธรรมะคิดปีก” ของพระมหาวุฒิชัย วัชรเมธี หรือ ว.วัชรเมธี ที่สามารถเปลี่ยนแปลงธรรมะที่เปรียบเหมือนยาขม ให้กลายเป็นเรื่องง่าย ใกล้ตัวด้วยเนื้อหาที่เข้าใจง่าย ทันสมัย กลายเป็นส่วนหนึ่งที่ผลักดันหนังสือธรรมะที่ไม่ค่อยมีคนสนใจในวงการหนังสือให้กลายมาเป็นหนังสือที่ขายดีอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน และยังถูกนำไปสร้างเป็นละครทางสถานีโทรทัศน์ ส่งผลให้มีหนังสือธรรมะตามมาอีกไม่น้อยกว่า 20 เล่ม เช่น ธรรมะหลับสบาย ธรรมะดับร้อน เป็นต้น

นอกจากหนังสือธรรมะแล้ว พระมหาวุฒิชัย วัชรเมธี ยังกลายเป็นพระนักเทศน์ที่เผยแผ่ธรรมะในรูปของการบรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม กลายเป็น “พระอินทรีนักร้อง” ที่มีผู้รู้จักมากมาย ซึ่งถือว่าหนังสือธรรมะคิดปีก กลายเป็น “จุดเปลี่ยน” ของการเผยแผ่ศาสนาในไทย กลยุทธ์สำคัญที่ท่านใช้กระทั่งทำให้ธรรมะกลายเป็นเรื่องทันสมัย จนกลายมาเป็น “จุดเปลี่ยน” ที่สามารถปลุกเร้าให้พุทธศาสนิกชนได้รับความสนใจขึ้นมาได้นั้น เกิดจากวิธีคิดที่ปฏิวัติทั้งเนื้อหา และรูปแบบ สีสัน และการใช้ภาษารวมทั้งจำนวนที่ทันสมัย “ธรรมะเคลือบฉ็อกโกแลต” เป็นสมญานาม ที่นักวิชาการเปรียบเปรยเมื่อหนังสือธรรมะคิดปีกได้รับความนิยม

แม้การเผยแผ่ธรรมของท่านจะเป็นแนวทางปฏิรูป แต่ก็ได้รับการต่อต้านน้อยมาก ท่านอธิบายว่า “ถ้าจะให้วิเคราะห้ อาจเป็นเพราะเรียนมาโดยตรง คือ นักธรรมตรี โท เอก ซึ่งเป็นหลักสูตรบังคับของคณะสงฆ์ เรียน “บาลี” ตั้งแต่เปรียญ 7 จนถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค และที่สำคัญคือ การที่ร่ำเรียนทางโลก โดยจบด้านศึกษาศาสตร์ และยังไปเรียนปริญญาโทอีก 1 ใบทำให้สื่อสารกับคนทั่วไปได้ง่าย” (ว.วชิรเมธี, 2549, หน้า 18)

ท่านเริ่มชีวิตก่อนการเป็นพระนักเทศน์ด้วยการ “ปักกลดกลางป่ากระดาก” เป็นคอลัมน์นิสต์ให้กับหนังสือพิมพ์ และนิตยสารต่าง ๆ มากมาย ด้วยการสร้าง Active Buddhism คือ พระพุทธศาสนาเชิงรุก คือแทนที่จะนั่งอยู่กับวัด ต้องบุกไปทำงานทุกหนทุกแห่งเท่าที่โอกาสเปิดให้ คนจึงรู้จักท่านอีกในชื่อหนึ่งว่า “ธรรมะติดปีก” เหตุผลที่หนังสือชุดธรรมะเล่มแรกของท่านใช้ชื่อว่า “ธรรมะติดปีก” เพราะต้องการขยายแนวคิด พุทธต้องก้าวหน้า พระต้องก้าวหน้า พุทธก้าวหน้า หมายถึง ศาสนาต้องถูกนำไปเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยท่าน ว.วชิรเมธี ยึดหลักสำคัญที่เป็นกลยุทธ์ในการสอนคือ

1. ต้องทำลายกำแพงแห่งภาษา ใช้ภาษาในการเผยแผ่ที่เข้าใจ เข้าใจ และเข้าถึงได้อย่างง่ายดายที่สุด แต่มีความลึกซึ้งในความง่ายและความงดงามของภาษา
2. พระที่เผยแผ่ต้องประยุกต์ แทนที่จะนั่งอยู่ที่วัด ต้องรุกคืบไปข้างหน้าที่ใดมีคนที่น่าสนใจ ธรรม จึงเรียกว่าวิธีการทำงานในแบบธรรมะติดปีก ซึ่งหมายถึงธรรมะควรได้รับการเผยแผ่ออกไปให้กว้างขวางทั่วโลก เผยแผ่ออกไปให้ครองโลก ทำให้ได้แบบนี้จึงจะเรียกว่า “ธรรมะติดปีก”

เมื่อใดก็ตามที่สังคมประสบวิกฤตเมื่อนั้นถือเป็นยุคทองของธรรมะ ดังนั้นถ้าหนังสือธรรมะได้รับความนิยมก็สะท้อนความจริงว่า สังคมกำลังวิกฤต เพราะหากไม่วิกฤตคนก็ไม่แสวงหาธรรมะ หลักสำคัญในการเป็นพระนักเผยแผ่ที่ดี ในทวศนะของท่าน ว.วชิรเมธี ประกอบด้วย 5 ปัจจัย ซึ่งเป็น 5 ปัจจัยพระธรรมทูตที่ดี ได้แก่

1. มีความรู้ดี แม่นยำ ถูกต้อง ลึกซึ้ง และมีความรู้ทั้งทางโลก และทางธรรมในลักษณะร่วมสมัย หรือ Modern Science
2. มีความประพฤติดี เพื่อเป็นประจักษ์พยานว่าความรู้ที่ดีนั้นทำให้มีชีวิตที่ดีด้วย
3. มีความกตัญญู หมายถึงมีความกตัญญูรู้คุณชาวบ้าน ที่ดักบาตรให้พระทุกเช้า โดยการเอาธรรมะไปแจกจ่ายชาวบ้านเป็นการตอบแทนพระคุณ
4. มีจิตสำนึกสาธารณะ ช่วยเหลือสังคมในการแสวงหาทางดับทุกข์ หากสังคมประสบความทุกข์ พระจะต้องร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการแสวงหาทางดับทุกข์ให้กับสังคมด้วย
5. มีความกล้าหาญทางจริยธรรม สิ่งใดที่ผิดไม่ชอบต้องกล้าหาญหยัดยืนชี้ผิด ชี้ถูกให้กับสังคม พระที่จะเป็นธรรมะต้องหลีกเลี่ยงจากการเป็นอวิชา

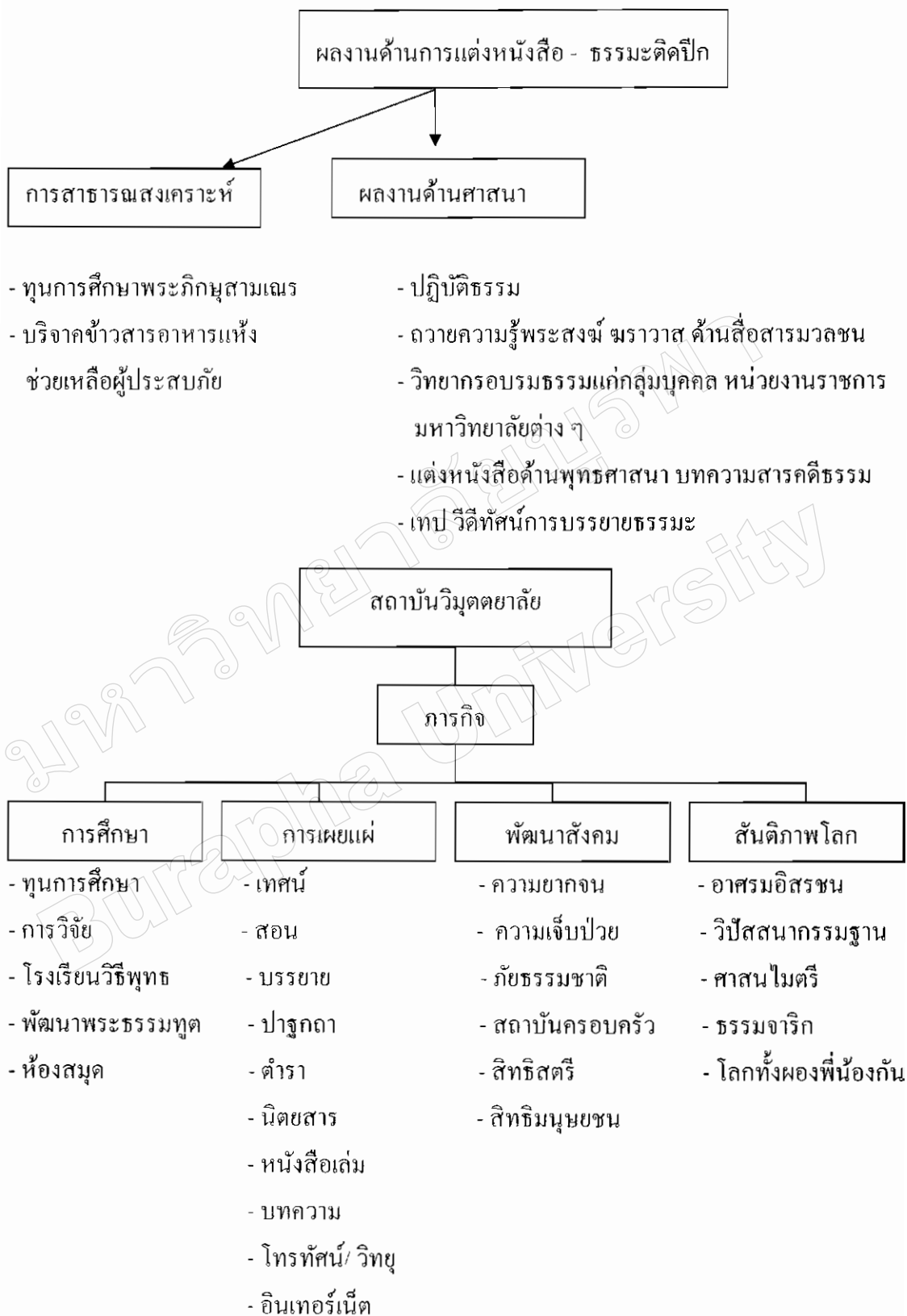
ปรัชญาในการทำงานของท่าน ว.วชิรเมธี คือ ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงรุก “...ธรรมะต้องติดปีก อยู่หนึ่ง ๆ ไม่ได้ ต้องเป็นไดนามิก พุทธศาสนาจะทำงานในลักษณะตั้งรับต่อไปอีกไม่ได้ต้องเป็น Active Buddhism พระอยู่ในวัดต่อไปไม่ได้ เพราะคนไม่มีเวลาเข้าวัด โลกยุคอุตสาหกรรมคนต้องออกจากบ้านไปทำงาน พระต้องเป็น Active Buddhist Missionary นี่คือนิยามของธรรมะติดปีกทั้งหมด” (ว.วชิรเมธี, 2551, หน้า 47)

กลยุทธ์การสังเคราะห์ภารกิจที่ประสบความสำเร็จของพระอาจารย์มหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)

ภารกิจเด่น

- นักบรรยายศาสนธรรมที่รู้จักและมีชื่อเสียงในวงการสื่อสารมวลชน
- นักวิชาการศาสนา, นักแต่งหนังสือธรรมะแนวใหม่
- การสาธารณสงเคราะห์
- การดำเนินโครงการ “ธรรมโมโลยี” ฉบับ ว.วชิรเมธี เป็นธรรมะฉบับ “เอสเอ็มเอส” ของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ภายใต้ชื่อบริการ “ธรรมะ โมบาย”
- โครงการสร้างอนุสาวรีย์ “9 มารดาหามาร” เพื่อเป็นการประกาศเกียรติคุณและแสดงความกตัญญูต่อบุคคลแม่ของแผ่นดินและแม่ของมนุษยชาติ ณ หอศิลป์แสงทิพย์ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นบ้านเกิดของพระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)
- เป็นคอลัมนิสต์เขียนบทความเชิงวิชาการ กึ่งวิชาการ และบทความทั่วไปให้กับหนังสือพิมพ์และนิตยสารมากมาย เช่น เนชั่นสุดสัปดาห์ มติชนสุดสัปดาห์ ประชาชาติธุรกิจ กรุงเทพธุรกิจ แพรว ชีวจิต ชีวิตต้องสู้ หนึ่งไทย และบางกอก ฯลฯ
- ก่อตั้งสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) อันเป็นสถาบันเพื่อการศึกษา วิจัย ภาวนา และนำเสนอภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาสู่ประชาคมโลก โดยเน้นปรัชญาการทำงานในลักษณะพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพโลก (Buddhism for World Peace)
- เป็นวิทยากรประจำรายการโทรทัศน์หลายรายการ เช่น เมืองไทยวาไรตี้, ร้านชายามเช้า, กล้าคิดกล้าทำ, พุทธปทีป, รอยธรรมและธรรมภาณวิวัฒน์ และที่นี้หมอชิต ฯลฯ

สรุปกลยุทธ์การเผยแผ่ธรรมะในลักษณะธรรมะติดปีกของท่าน ว.วชิรเมธี ในการก่อตั้งสถาบันวิมุตตยาลัย ได้วางแผนภาพที่ 33

ภาพที่ 33 กลยุทธ์การเผยแผ่ธรรมะและการก่อตั้งสถาบันวิมุตตยาลัยของท่าน ว.วชิรเมธี

ตารางที่ 15 กลยุทธ์ที่ 11 กลยุทธ์การสอนของพระมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัชรเมธี (ว. วัชรเมธี)

ชื่อ – ฉายา	ทฤษฎีการสอน	หลักการสอน	วิธีสอน	รูปแบบการสอน	กลยุทธ์การสอน
พระมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัชรเมธี (ว.วัชรเมธี)	รูปแบบทฤษฎีกลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic) การเรียนรู้จากสังคมและสิ่งแวดล้อมของ Bandura (Albert Bandura)	การเรียนรู้จากสังคมและสิ่งแวดล้อมของ Bandura (Albert Bandura) 1. กระบวนการความสนใจ (Attention) 2. กระบวนการจดจำ (Retention) 3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวอย่าง (Reproduction) 4. กระบวนการจูงใจ (Motivation)	1. วิธีสอนโดยการบรรยาย (Lecture) 2. วิธีสอนโดยการใช้การสาธิต (Demonstration) 3. วิธีสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case)	- รูปแบบที่เน้นพุทธิพิสัย - Memory Model มีขั้นตอนทั้งต้น 4 ขั้น คือ 1. ประสบการณ์ที่สำเร็จ (Mastery Experiences) 2. การใช้ต้นแบบ Modeling 3. ใช้คำพูดชักจูง (Verbal Persuasion) 4. การกระตุ้นทางอารมณ์ (Emotional Arousal)	- บูรณาการองค์รวม (Integration) การสอนเน้นสื่อและนวัตกรรมมุ่งเน้น 1. การสร้างใหม่ สมรรถภาพทางจิต 2. การสร้างใหม่คุณภาพจิต 3. การสร้างใหม่สุขภาพจิต

เมื่อได้วิเคราะห์แนวทางการสอนของพระมหาวุฒิชัย วชิระเมธี (ว.วชิรเมธี) ซึ่งใช้กลยุทธ์การสอนด้วยการเขียนธรรมะแบบง่าย ๆ ทันสมัยและรู้ในสิ่งที่คนอื่นไม่รู้พบว่าในด้านหลักการสอนแนวทางการสอนของท่านใกล้เคียงกับทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic) ของ แบนดูรา (Albert Bandura) ทฤษฎี Social learning theory และในส่วนวิธีสอนใกล้เคียงกับรูปแบบการบูรณาการเป็นองค์รวม (Integration)

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ตารางที่ 16 สรุปผลการสังเคราะห์กลยุทธ์การสอนหลักกรรมรูปแบบต่างๆ

รูปแบบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการ	รูปแบบการเรียนรู้การสอน	รูปแบบกลยุทธ์การสอนแนวพุทธ
กลุ่มที่ 1 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective Domain) ของบloom (Benjamin S. Bloom, 1956)	ทฤษฎีการเรียนรู้เน้นด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และ จิตพิสัย	กลยุทธ์การสอนแบบกัลยาณมิตร พุทธวิธีวิธี 4 ได้แก่ 1. ขั้นกำหนดทุกข์ 2. ขั้นสืบสาวสาเหตุ 3. ขั้นนิโรธ-ตั้งสมมติฐาน 4. ขั้นเพียรบรรล-จนสรุปผล
กลุ่มที่ 2 รูปแบบทฤษฎีกลุ่มปัญญานิยม (พุทธิปัญญา) (Cognitive Development Theory) ของ โคลเบอร์ก และบรูเนอร์	ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)	กลยุทธ์การสอนแบบปัญญา 3 1. จินตมยปัญญา 2. สุตมยปัญญา 3. กวณามยปัญญา
กลุ่มที่ 3 รูปแบบทฤษฎีกลุ่ม พฤติกรรมนิยม (Behaviorism) หรือกระจำ คำนิยม (Values Clarification) ตามทฤษฎี ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์	ทฤษฎีการเรียนรู้ที่กำหนดการประเมินผล ตามสภาพจริง ทดสอบ สังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ ประเมินตนเอง (วิกิโนส์ และแมคไท)	การสอนแบบพุทธธรรม 3 ระดับ 1. ระดับพิธีกรรม 2. ระดับจริยธรรม 3. ระดับปรัชญา (ภาณิสุข, เจตสิกสุข) เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ (Process Skills)

ตารางที่ 16 (ต่อ)

รูปแบบทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการ	รูปแบบการเรียนรู้การสอน	รูปแบบกลยุทธ์การสอนแนวพุทธ
กลุ่มที่ 4 รูปแบบทฤษฎีกลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic) การเรียนรู้จากสังคมและสิ่งแวดล้อมของแกนด์ดูรา (Albert Bandura)	การเรียนรู้จากการสังเกต 3 ประเภท 1. ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง 2. ตัวแบบสัญลักษณ์ 3. ตัวแบบในรูปแบบคำสอน	การสอนแบบไตรสิกขา 3 ระดับ 1. การสร้างให้มีสมรรถภาพทางจิต 2. การสร้างให้มีคุณภาพจิต 3. การสร้างให้มีสุขภาพจิต เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นการบูรณาการ (Intergration)
กลุ่มที่ 5 รูปแบบที่เน้นการบูรณาการ และทักษะกระบวนการ (Creative Thinking Model) (Cooperative Learning Model)	เน้นการเรียนรู้ให้มีแรงจูงใจภายในและแรงจูงใจ ได้สัมผัสที่ รู้จักใช้เวลาและเทคโนโลยีอย่างมี ประสิทธิภาพ คัดอย่างเป็นระบบ มีวิจารณ์ อารมณ์	การสอนดิลา 4 คือ สันทัดสนา, สันทปนา, สมนุเตตนา, สัมปหังสนา “สอนให้เข้มแข็ง - จูงใจ - แก่กล้า - ร่าเริง”

3. วิธีการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับการพัฒนาของผู้เรียนของกลุ่มพระสามารถสรุปเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ทั้งสิ้น 4 กลุ่มดังนี้

กลุ่มพระกับหลักการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

กลุ่มที่ 1 กลุ่มนักสังคัมภีระ

พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) ใช้ การสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับคนที่ไร้ที่พึ่ง แล้วจึงเข้าหาหลักธรรม ถอดคิด ให้สิ่งที่เขายากได้ก่อน แล้วจึงให้สิ่งที่เรายากให้ผู้จัดตั้ง "มูลนิธิสวนแก้ว" ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ

1. เพื่อเผยแผ่ศีลธรรมในศาสนา
2. เพื่อสนับสนุนให้กำลังใจแก่ผู้กระทำความดี
3. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้คนดีมีสัมมาชีพ

มูลนิธินี้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้ให้การช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เพื่อนมนุษย์ผู้ตกยากโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนา และสัญชาติ กิจกรรมหลักของมูลนิธิก็คือการช่วยเหลือผู้ยากไร้ ทั้งในด้านการให้ที่พักพิง อาหาร และการฝึกฝนอาชีพให้มีความรู้ความสามารถเพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพแบบพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว และเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนนำ กิจกรรมและโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งมูลนิธิได้ปฏิบัติต่อเนื่องมาจนปัจจุบัน ได้แก่ การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การเข้าค่ายอบรมจริยธรรม การจัดหางานให้เด็กและเยาวชน การจำหน่ายสินค้าราคาถูก การให้ทุนการศึกษา การจัดโครงการเพื่อน้องท้องหิว การช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ โครงการบ้านพักคนชราที่ถูกทอดทิ้ง โครงการสวนแก้วเนอร์สเซอรี่ เพื่อช่วยเหลือเด็กกำพร้าที่ไม่มีคนอุปการะ เป็นต้น

2. พระอุดมประชาทร (อลงกต วัดพระบาทน้ำพุ)

ผู้ก่อตั้งโครงการธรรมรักษานิเวศน์ บ้านพักผู้ป่วยเอดส์ในระยะสุดท้ายขึ้นในปี พ.ศ. 2535 โดยระดมทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่เท่าที่จะหาได้จัดสร้างเรือนพักสำหรับผู้ป่วย โดยขอรับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ จัดตั้งผู้รับบริจาคหาทุนทรัพย์ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายให้กับผู้ป่วยพร้อมทั้งได้ออกแสดงพระธรรมเทศนาไปยังสถานที่ต่าง ๆ เพื่อหาทุนทรัพย์สมทบเป็นค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่ายา ค่าของเครื่องใช้ส่วนตัวของผู้ป่วย ฯลฯ เป็นผู้ส่งเสริมให้กับสังคมมีความเสียสละเอื้ออาทรเพื่อมนุษย์ ปลุกจิตสำนึกให้มีความเมตตา และมนุษยธรรม อันนำไปสู่ความคิดตามวิถีทางพระพุทธศาสนา โดยมีพระสงฆ์ แพทย์ พยาบาลอาสาสมัคร เป็นผู้ดูแลผู้ป่วยร่วมกันช่วยควบคุมปริมาณการเผยแพร่โรค เอดส์ ช่วยให้ชุมชนไม่แสดงความรังเกียจ นอกจากนี้ยังได้จัดสาธารณกุศลสงเคราะห์ เช่น ที่พักอาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ให้กับผู้ป่วยทุกคน แม้กระทั่งการจัดการฌาปนกิจศพ

3. พระมหาสุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด

ผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ในจังหวัดตราด มี ๑๖๕ กลุ่มมีสมาชิกกว่า ห้าหมื่นคน มีเงินหมุนเวียนในกลุ่ม ๑๐๐ กว่าล้านบาท พระอาจารย์สุบิน ตั้งเงื่อนไขว่า ถ้าใครไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นการพนัน จะมีเงินให้กู้ยืมโดย ไม่มีดอกเบี้ย เพราะถ้าไม่ไปลุ่มหลงในอบายมุข และทำระบบการบริหารจัดการด้วยการทำบัญชีครัวเรือนเหล่านี้ กลุ่มจะให้ยืมเงินโดยปลอดดอกเบี้ย ไม่ต้องเสียค่าบำรุงใด ๆ หน้าที่ของพระอาจารย์สุบินอย่างหนึ่ง คือ ทุก ๆ วันจะต้องออกไปตรวจการทำบัญชีของกลุ่มเพื่อตรวจสอบแล้วก็จะเเนะพวกเขา

พระอาจารย์สุบินให้เหตุผลไว้ว่า เงื่อนไขเหล่านี้ก็เหมือนเป็นการพัฒนาคุณธรรมทำให้พวกเขาต้องขยัน เพราะเขาจะอยู่แบบนี้ต้องเป็นคนขยัน ประหยัด แล้วถ้าอยากรจะอยู่ในสังคมนี้ เขาจะต้องซื่อสัตย์ หากไม่ซื่อสัตย์เพื่อน ๆ ก็อาจไม่คบ จะไปกู้หรือยืมใครก็คงไม่มีใครให้กู้ เพราะถ้าเขาไม่เชื่อใจเขาก็ไม่เอาด้วย ฉะนั้น เมื่อขยัน ซื่อสัตย์ อดออม ก็จะมีทุนเหลือ ปกติทุนเหล่านี้สอนพวกเขาแทนที่จะเอาเงินไปใช้จ่ายด้วยการซื้อเหล้า เล่นการพนันหมด ทำให้พวกเขานึกถึงว่า จะต้องการเงินออมของทุกเดือน ก็เลยหมดไม่ได้ ใช่มั้ยไม่ได้ เพราะเดี๋ยวจะไม่มีเงินออม ส่วนคนที่กู้ไปก็ต้องใช้หนี้เขา สิ่งเหล่านี้จะสอนโดยตรงไม่ได้ ก็เลยต้องสอนด้วยการอิงธรรมะมานำกิจกรรมโดยเอากิจกรรมเหล่านี้มาสอนคน แต่จะให้ไปขึ้นเทศน์บนธรรมมาสแล้วสอนให้พวกเขาทำอย่างนี้อย่างเดียว โดยเป็นภาคทฤษฎีก็ไม่สามารถไปแก้ปัญหาได้ ฉะนั้น ต้องแก้ด้วยการปฏิบัติที่จะนำไปแก้ปัญหาได้ แล้วต้องคอยมองว่า ปัญหาของพวกเขาติดตรงไหน แล้วเราจะช่วยจัดการอย่างไร

พระอาจารย์สุบิน กล่าวพร้อมกับบอกด้วยว่า การจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นั้น ไม่ใช่อยากทำ แต่ทำเพราะต้องการจะทำให้ดู ต้องการให้ชาวบ้านเห็นว่า ที่จริงความสามารถมีอยู่เพียงแต่ว่า ไม่มีใครมาชี้แนะ จึงทำให้ไม่มีใครกล้าทำ ดังนั้น เราจึงต้องมาช่วยชาวบ้านทำ และพัฒนา เพื่อให้พึ่งพาตัวเองได้ พวกเขาจะได้ไม่ต้องไปทำงานต่างถิ่น และอนาคตถ้าทำสวัสดิการดีๆ ในอนาคตเล็กๆ ที่เรียนหนังสือจบ ก็อยากจะกลับบ้าน มาช่วยกันพัฒนาชุมชน และครอบครัว นอกจากนี้ ยังรณรงค์ให้ชาวบ้านช่วยแก้ปัญหากันไปอีก เพื่อให้พวกเขามีส่วนจัดการที่สาธารณะริมถนน ก็มาช่วยกันปลูกต้นไม้ เพื่อจะจัดไว้เป็นบ้านาญในอนาคต เพื่อแก้ปัญหาโลกร้อน เป็นกิจกรรมร่วมกัน ทำให้อยู่กันอย่างมีความหวัง เมื่อต้นไม้โตขึ้น ก็จะเลี้ยงคน คนก็จะช่วยต้นไม้ทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น

ทั้งนี้ พระอาจารย์สุบินพูดถึงความแตกต่าง ระหว่าง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ กับ กองทุนหมู่บ้าน ไว้ที่น่าสนใจว่า กองทุนหมู่บ้านจะให้เงินชาวบ้านมาแบบไม่มีเงื่อนไข กองทุนให้ทุน แต่ไม่ได้ให้ปัญญา เลยไม่รู้จะเอาไปทำอะไร ในที่สุดพวกเขาก็เอาเงินไปเข้าโครงการฟุ้งเฟ้อ ปัญหาจึงตาม คือ ภาระหนี้สิน ดังนั้นการตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้นมา เพื่อเป็นกองทุนที่เข้าไปสนับสนุน

ให้ครอบครัวอบอุ่น ให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ให้สังคมรักใคร่สามัคคีเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้น และก็เป็นแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ การศึกษา

กลุ่มที่ 2 กลุ่มพระนักวิชาการพระพุทธศาสนา

1. หลวงพ่อพุทธทาส
2. พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธิ์ ปยุตฺโต)
3. พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่ปัญญา)
4. พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)
5. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมฺมจิตฺโต)

กลุ่มพระเหล่านี้ จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นแท้มาให้ข้อคิด สะกิดใจ เตือนใจ ยามเมื่อสังคมมีปัญหา ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเขียนหนังสือธรรมะเพื่อชี้แนวทาง ปฏิบัติตนที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา

กลุ่มที่ 3 กลุ่มวิปัสสนากรรมฐาน

1. หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต
2. หลวงพ่อชา สุภทฺโท
3. หลวงพ่อจรัล ฐิตธมฺโม
4. หลวงปู่ดูล
5. หลวงปู่ขาว
6. หลวงปู่ดาคา ถาวโร
7. หลวงปู่ฝั้น อาจาโร
8. หลวงปู่เทศก์ เทสรังษี

พระเถระกลุ่มนี้ จะใช้วิธีการปฏิบัติธรรมโดยตรง นั่นคือ วิปัสสนากรรมฐาน โดยสอนกรรมฐานให้แก่ผู้ที่สนใจใฝ่รู้ โดยไม่ต้องผ่านการศึกษาภาคทฤษฎี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลวงพ่ोजรัล ท่านได้ใช้หลักกรรมมาประยุกต์ในการสอนกรรมฐาน โดยชี้ให้เห็นถึงผลของการกระทำที่ดีและชั่วผ่านอดีตชีวิตประวัติดของท่านเอง โดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 มาเป็นหลักปฏิบัติ

กลุ่มที่ 4 กลุ่มเผยแผ่เชิงรุก

1. พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต
 2. กายพุทธบุตร (ที่มีอยู่ทั่วประเทศ)
- เน้นกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชน

- ใช้ภาษาที่ร่วมสมัย ตรงกับใจเด็ก
 - เดินทางไปหากลุ่มเป้าหมาย ไม่ใช่ให้กลุ่มเป้าหมายเดินทางมาหา
 - เน้นการปฏิบัติได้จริง เช่น ขนบธรรมเนียมของไทย เช่น การแสดงความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ การกราบ การไหว้ รู้จักขอบคุณเมื่อได้รับรางวัล รู้จักขอโทษเมื่อได้ทำผิด และรู้จักให้อภัย
 - เน้นให้เด็กสำนึกถึงพระคุณพ่อแม่ ครู อาจารย์ และสิ่งแวดล้อม และชี้แนะวิธีปฏิบัติต่อท่านเหล่านั้น
 - ไม่นิยมใช้กรรมล้วน ๆ สื่อสารกับเด็ก แต่ใช้วิธีการฝึกให้เขาทำด้วยตนเองในเรื่องมารยาทต่าง ๆ
 - เน้นให้เด็กสามารถมีทักษะการใช้ชีวิตในสังคม ผ่าน เกม บทบาทสมมติ และอื่น ๆ
- สรุปผลการวิเคราะห์แนวทางการสอน/กลยุทธ์การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 11 แนวคิดมาสังเคราะห์เป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งประกอบด้วย

1. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) - กัลยาณมิตร/ ฉาบด้วยทฤษฎี
2. พระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภัทโท) - มีการอุปมาอุปไมย
3. พระธรรมโกศาจารย์, พุทธทาสภิกขุ - พูดด้วยภาพ
4. พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทะ) - ฉาบด้วยธรรมะพึงสบาย
5. พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) - ใฝ่บูรณาการ
6. พระราชธรรมนิเทศ (พระพยอม กัลยาโณ) - มีการใช้คำกระแทกใจ
7. พระธรรมสิงหบุราจารย์ (สง่า สุขโร (หลวงพ่อจรัส ฐิตธมฺโม) - ให้วิปัสสนา
8. พระปัญญานันทะมุนี (เจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม) - มาเข้าค่ายคุณธรรม
9. แม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต (เสถียรธรรมสถาน) - ธรรมคนตรีบำบัดด้วยสื่อ
10. พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต - ถือธรรมะเคลิเวอร์รี่
11. พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (อาจารย์ ว.วชิรเมธี) มีความง่าย/ ทันสมัย/ เข้าใจความต้องการ

ต้องการ

จากรูปแบบกลยุทธ์การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้ง 11 แนวคิด ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้ สามารถสรุปเป็นกลยุทธ์การสอนธรรมะที่นำไปเผยแพร่ให้กับครูผู้สอนพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร ดังนี้

กลยุทธ์การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

“จะกล่าวถึงกลยุทธ์ในการสอน

ให้เหมาะสมกับการพัฒนา-

แต่ตอนปลายเท่านั้นเป็นขั้นต้น

มีอาจารย์เกจิที่ชื่นชม

รูปแรกพระพรหมคุณาภรณ์

ท่านยึดไตรสิกขาจนทำตาม

ต่อไปพระโพธิญาณเถร

สอนรูปแบบอุปมาอุปมัย

อีกองค์พระธรรมโกศาจารย์

พูดด้วยภาพสอนให้ตั้งใจดู

อีกพระพรหมมิ่งคลาจารย์

สอนแบบง่ายง่ายไม่ระอา

องค์นี้พระธรรมโกศาจารย์

ท่านสอนให้คิดเพื่อคาดหวัง

พระราชธรรมนิเทศ

ทั้งตลกขบขันและสำนวน

พระธรรมสิงหบุราจารย์

ท่านสอนเรื่องกฎแห่งกรรมไว

อีกท่านปัญญานันทมุนี

คุณธรรมประจำใจให้ยาวนาน

แม่ชีคันสนีย์เสถียรสุต

ใช้ดนตรีธรรมะบำบัดคน

พระมหาสมปองท่านดังคู

ธรรมะเคลียร์มีประจำ

ท่านสุดท้าวพระมหาวิจิตรชัย

สอนเรียบเรียงง่ายง่ายดูปราศเปรี้ยว

ทั้งสิบเอ็ดแนวความคิดสิบเอ็ดอย่าง

ใช้สอนเด็กทุกทุกคนให้ได้ทำ

เพื่อบวระพระพุทธศาสนา

การเด็กในระดับมัธยม

ทุกชุมชนค้นคว้าทุกอาศรม

คนนิยมแบบอย่างประพุดติดตาม

จิตใจโอนอ่อนไม่แข็งคร้าม

กัลยาณมิตรงามประจำใจ

ท่านถือหลักเกณฑ์นั้นเห็นใหม่

สอนให้รู้เห็นเช่นทำให้ดู

พุทธทาสภิกขุขานจำไว้หนู

มหรสพรอบรู้ทางปัญญา

ปัญญานันทภิกขุเรียกขานหนา

แสนสบายอุราเมื่อได้ฟัง

นามประยูรกล่าวขานกันโด่งดัง

บูรณาการดั่งเป็นองค်รวม

แสนวิเศษพระพยอมไม่หละหลวม

ท่านรวบรวมธรรมะมาโดนใจ

คือหลวงพ่อจรรู้จักไหม

วิปัสสนาใจอีกทำกรรมฐาน

ค่ายพุทธบุตรสุดดีช่วยสืบสาน

กับลูกหลานชาวพุทธทุกผู้คน

บริสุทธิ์สมนามทุกแห่งหน

นันทนาการล้วนบันเทิงธรรม

ด้วยคำพูดคำจาชวนพาจำ

แสนงามล้ำเลิศประเสริฐเชียว

ท่านมีใจมุ่งมั่นไม่ลดเลี้ยว

แต่ทั้งเชี่ยวชาญชำนาญธรรม

มุ่งสรรสร้างบำรุงและหนุนค้ำ

เป็นประจำเป็นนิจสัมฤทธิ์เทอญ..”

(ประพันธ์โดย ปิ่นทอง ใจสุทธิ 23 ธันวาคม 2553)

จากรูปแบบทั้ง 11 แนวคิดสามารถสังเคราะห์กลยุทธ์การสอนที่ประสบผลสำเร็จและมีการนำมาใช้เป็นประจำได้แก่ กลยุทธ์การสอนธรรมชาติอย่างง่าย, สนุกปลุกใจด้วยอารมณ์ขันใช้คำกระแทกใจมีความทันสมัยใช้เทคโนโลยีรูปแบบแนวทางการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง (Case) ใช้กลยุทธ์การสอนแบบ Active Learning ใช้การอภิปรายกลุ่มย่อย (Small Group Discussion) สอนโดยใช้เกม (Game) จัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์กลยุทธ์การสอนได้ในรูปแบบของ LEARN MODEL สามารถนำ LEARN MODEL มาใช้สอนนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร ได้อย่างประสบผลสำเร็จ (ดูรายละเอียดของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ LEARN MODEL ได้จากแผนการจัดการเรียนรู้ใน หน่วยการเรียนรู้ “ความจริงของชีวิต” ในภาคผนวกท้ายเล่ม)

คุณลักษณะของ (LEARN) ประกอบด้วย

L = การมีจินตนาการ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนและมีความคิดสร้างสรรค์ (Learning and Creativity)

E = การมีวิริยะเป็นนักปฏิบัติ มีความอดทน มุ่งมั่น กระตือรือร้นในการเรียนรู้

ควบคู่ความสนุกสนาน (Engaging, Energetic, Enjoy)

A = การมีจิตตะตั้งใจเรียนสามารถปรับตัวในการเรียนรู้ได้ (Adaptability)

R = วิม้งสาพิจารณาใคร่ครวญ โดยมีต้นแบบที่ดีมีคุณธรรม จริยธรรม และวุฒิภาวะ

(Role)

N = การเรียนรู้อาศัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ทำทนายให้ “ใฝ่รู้ผู้สั่งยาก” (Nurturing Environment)

จากคุณลักษณะของ LEARN MODEL ที่ผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้จากการเอกสารของรูปแบบทั้ง 11 แนวคิด ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ด้วยเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อการศึกษาเอกสารทั้ง 11 แนวคิดเพื่อการศึกษาเชิงลึกและเพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้กรณีศึกษา ซึ่งสามารถสังเคราะห์ได้เป็นกรณีศึกษา LEARN MODEL จากนั้นนำมาเป็นรูปแบบกลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ในลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก ใช้หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษาที่เป็นโรงเรียนวิสุทธิในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา

กรุงเทพมหานคร จำนวน 20 โรงเรียน และโรงเรียนที่เป็นกลุ่มทดลองอีก 2 โรงเรียนรวมเป็น 22 โรงเรียนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยมี 2 ส่วน คือ เครื่องมือวิจัยสำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) ประกอบด้วยประเด็นกลยุทธ์การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (Best Practice) ของครูที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการสอน และเครื่องมือวิจัยสำหรับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ (Interview Schedule) การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) ใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi structured Interviews) วิธีการได้มาซึ่งข้อมูลใช้การวิเคราะห์เอกสารและมุขปาฐะ (Oral History)

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์กลยุทธ์การสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การศึกษากลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กเป็นการวิจัยเชิงทดลองในรูปแบบของการสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และการวิจัยภาคสนามโดยแบ่งเป็น

ขั้นที่ 1 การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูล

1. การเตรียมความพร้อมด้านข้อมูล

เพื่อพัฒนากลยุทธ์การสอนและหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 4 – มัธยมศึกษาปีที่ 6) การวิจัยในขั้นตอนนี้จึงเป็นการวิจัยที่ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องของวิธีการ กระบวนการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนตามแนวคิดของนักปราชญ์ทางการศึกษาไทย 11 แนวคิดเป็นหลัก และวิเคราะห์หลักการแนวคิดเหล่านั้นมาเป็นกลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. การศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาวัยรุ่น

ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ส่งผลต่อกลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในส่วนของพัฒนาการของวัยรุ่น ในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม

3. การกำหนดบริบทของสนาม

เพื่อศึกษากลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อทำการศึกษาเอกสาร ทั้ง 11 แนวคิดเพื่อทำการศึกษาเชิงลึกและเพื่อตรวจสอบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การสอนหลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – ปีที่ 6) นั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้กรณีศึกษาระเบียบวิธีการวิจัยในขั้นตอนนี้ เป็นการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ในลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักใช้หน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในสถานศึกษาและในวัด หรือสถานปฏิบัติธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดบริบทของสนามที่ศึกษาเป็นโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการวิถีพุทธ หรือโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – ปีที่ 6) ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน 20 โรงเรียน และสถานปฏิบัติธรรมเป็นวัดปัญญานันทาราม อำเภอกลองหมก จังหวัดปทุมธานี เนื่องจากเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่มีนักเรียนและครูผู้สอนพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – ปีที่ 6) ในช่วงชั้นที่ 4 เข้ามาปฏิบัติธรรมตลอดทั้งปีเป็นจำนวนมาก จากทั่วประเทศ

4. การขออนุญาตเก็บข้อมูลและการยินยอมของกลุ่มตัวอย่าง

หลังจากที่ผู้วิจัยได้เสนอขอให้คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยและได้ผ่านการรับรองโครงการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการขออนุญาตไปยังคณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา เพื่อออกหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้ที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายด้วยตนเอง เมื่อได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานสนามที่ศึกษาแล้ว ผู้วิจัยได้แสดงแบบรายงานผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

จากการดำเนินการดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเกิดความมั่นใจในความพร้อมในการดำเนินการวิจัย เพื่อหากลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก และจะได้รับความร่วมมือกับกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างดี

ชั้นที่ 2 การศึกษากลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก

1. การศึกษากลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผู้วิจัยได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกลยุทธ์การสอนและรูปแบบการสอนแบบพุทธวิธีของพระ/ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาในระดับช่วงชั้นที่ 4 (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6) พร้อมกับขอเข้าสังเกตการสอนของครูผู้สอนที่ได้รับการยอมรับจากทางโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในสังกัดของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1 และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 3 จำนวน 20 โรงเรียน ที่ได้คัดเลือกให้เข้าสังเกตการสอนจากนั้นได้แจ้งกรอบแนวทางในการสังเกตการสอน การสัมภาษณ์ กำหนดวิธีการในการปฏิบัติพร้อมกับสังเกต

การสอน และจัดการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่มตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยกลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ประเด็นดังกล่าวเป็นแนวคำถาม คำถามปลายเปิดให้ปราชญ์ด้านศาสนา พระ/ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ 4 (มัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6) ได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ

2. การดำเนินการศึกษากลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการ/ การดำเนินการสอนพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และรูปแบบการสอน กลยุทธ์การสอนพระพุทธศาสนาว่าเหมือนหรือแตกต่างจากครูในวิชาอื่นอย่างไร และเหมือนหรือต่างจากครูคนอื่นในวิชาเดียวกันอย่างไร จุดเด่นในการสอนที่แตกต่างจากครูคนอื่น ๆ มีอะไรบ้าง และแตกต่างอย่างไร วิธีการถ่ายทอดการสอน หลักการสอน นวัตกรรม ตัวอย่างกลยุทธ์การสอนที่เป็นเคล็ดลับที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการสอนหลักธรรมคืออะไร ขอให้ยกตัวอย่างประกอบ สิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ความสามารถของครูมีอะไรบ้าง และสำคัญอย่างไร จากจุดเริ่มต้นจนถึงปัจจุบันมีอะไรบ้างที่ได้พัฒนาหรือมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง และสิ่งที่จะพัฒนาต่อไปมีอะไรบ้าง คุณครูมีเป้าหมายในการสอนหลักธรรมอย่างไร ปัจจุบันได้ดำเนินการถึงเป้าหมายหรือยัง เพราะอะไร รูปแบบที่ใช้สอนปัจจุบันสอดคล้องกับเป้าหมายอย่างไร มีหลักการ/ความเชื่ออะไรที่อยู่เบื้องหลังการใช้รูปแบบการสอนนี้บ้าง

3. การดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์กลยุทธ์การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 – 6) ในส่วนของ การสัมภาษณ์และสังเกตการสอนของครูต้นแบบ แกนนำวิชาสังคมศึกษา(สาระพระพุทธศาสนา) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร จำนวน 20 โรงเรียน

ในส่วนของการสังเกตการสอนสำหรับครูผู้สอนพระพุทธศาสนาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 และเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 3 (สำนักงานเขตพื้นที่มัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร)

ในช่วงระหว่างวันที่ 25 พฤศจิกายน 2552 ถึงวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเกตการสอน เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย เกี่ยวกับแบบสังเกตการสอน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอนของผู้สอน ด้านสื่อวัตกรรมการใช้ในการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน และด้านอื่น ๆ (รายละเอียดดังตารางที่ 2)

และแบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านกลยุทธ์การสอนพระพุทธศาสนา สำหรับปราชญ์ทางการศึกษา ครูผู้สอนพระพุทธศาสนาเรื่อง กลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับ พัฒนาการของเด็ก 5 ด้าน ได้แก่ กลยุทธ์สำคัญที่นำมาใช้ในการสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็กวัยรุ่น กลยุทธ์การสอน/ขั้นตอน/วิธีการในการสอนหลักธรรมที่ เหมาะสมกับเด็กควรเป็นอย่างไรเพราะอะไร ลักษณะพิเศษ/ลักษณะเด่นของรูปแบบการพัฒนา การสอน/กลยุทธ์การสอนของท่านคืออะไร อย่างไร เนื้อหาหลักธรรม/กิจกรรมที่ควรจัดให้กับเด็ก วัยรุ่นมีอะไรบ้าง และเป้าหมายสำคัญของท่านคืออะไร และท่านได้ทำถึงเป้าหมายนั้นหรือยัง เพราะอะไร (รายละเอียดดังตารางที่ 3)

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ตารางที่ 17 สรุปแบบสังเกตครูผู้สอนเรื่องกลยุทธ์การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก

ลักษณะในการสังเกตครูผู้สอนด้าน	ลักษณะที่ได้จากการสังเกต	วิธีการเก็บข้อมูล	ผู้ให้ข้อมูล
ต่าง ๆ			
ด้านการจัดการเรียนการสอนของ ผู้สอน	เป็นผู้มีบุคลิกภาพดี อารมณ์ดี มีอารมณ์ขัน วร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส การแต่งกายสุภาพเรียบร้อย ใจดี เป็นคนดีไม่ว่าด้วยถ้อยคำที่ไม่สุภาพ พูดจาจะฉะฉาน เสียงดังฟังชัด สอนสนุก มีการแสดงท่าทางประกอบคำพูด และไม่มีการลงโทษผู้เรียน โดยไม่มีเหตุผล พูดจาไพเราะอ่อนหวาน ไม่หยาบคาย ไม่ดื่มสุรา สูบบุหรี่ เล่นการพนัน และคิดสิ่งเสพยาติ เอาใจใส่ผู้เรียน และว่ากล่าวตักเตือนเมื่อทำผิด และให้โอกาสแก่ตัว ให้ ความรัก ความจริงใจกับผู้เรียนอย่างเท่าเทียมกันและทั่วถึง เข้าใจ ความรู้สึกของผู้เรียน พร้อมทั้งรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน ไม่ลงโทษ ด้วยการตี แต่ใช้การตักเตือน	สังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม ครูผู้สอน นักเรียน	นักเรียน เพื่อนครู เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา ครูผู้สอน
2. ความสัมพันธ์กับผู้เรียน		สังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม	ครูผู้สอน นักเรียน
3. วิธีการถ่ายทอดการสอน หลักการสอน	วิธีการสอนนั้นให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข ใช้ทักษะการนำเข้าสู่ บทเรียนด้วยเรื่องราวในชีวิตประจำวันที่ได้จัดของนักเรียนและเป็น เรื่องที่ทันสมัยจากข่าวในเหตุการณ์ปัจจุบันมาเป็นเรื่องที่นำเสนอในการ นำเข้าสู่บทเรียนและให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กับบุคคลอื่น ให้ผู้เรียนสรุป ความรู้ด้วยตนเอง	สังเกต สัมภาษณ์	ครูผู้สอน นักเรียน

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ลักษณะในการสังเกตครูผู้สอนด้านต่าง ๆ	ลักษณะที่ได้จากการสังเกต	วิธีการเก็บข้อมูล	ผู้ให้ข้อมูล
ด้านสื่อวัตกรรมการใช้ในการสอน	เพิ่มสะสมงาน คอมพิวเตอร์ เพลง โหม่งและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายบริเวณใกล้ ๆ โรงเรียน โดยไม่ได้ติดกับห้องเรียนที่เปลี่ยนเสมอไป	สังเกต สัมภาษณ์	ครูผู้สอน นักเรียน
1. สื่อ วัตกรรมการสอนที่ใช้	ผู้เรียนสามารถที่จะเลือกเรื่องที่เรียนรู้ได้ โดยครูและผู้เรียนเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันด้วยสื่อและอุปกรณ์อย่างง่าย ๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเช่น ต้นไม้ และเกม กิจกรรม เพลง	สังเกต สัมภาษณ์	ครูผู้สอน นักเรียน
2. หลักการสอน วัสดุอุปกรณ์ประกอบการสอน	วิธีการเรียนรู้แบบกลุ่มสัมพันธ์ และการใช้กรณีศึกษา การสอนแบบกรณีตัวอย่าง บทบาทสมมุติ สถานการณ์จำลอง การใช้แผนที่ความคิด การใช้เทคนิคการตั้งคำถาม และเกม โชนประกอบการสอนในเรื่องของกาลามสูตร	สังเกต สัมภาษณ์	ครูผู้สอน นักเรียน
ด้านหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน	กรณีโรงเรียนรูปแบบวิถีพุทธจะเน้นการสอนในรูปแบบไตรสิกขา ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางคือ ชี้นำ ชื่นสอน กิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นของนักเรียนด้วยรูปแบบที่หลากหลายได้แก่ การอภิปราย การสัมมนา การแสดงบทบาทสมมุติ การอ่าน การฟัง และปฏิบัติงานตามที่ได้รับ	สังเกต สัมภาษณ์	ครูผู้สอน นักเรียน

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ลักษณะในการสังเกตครูผู้สอนด้าน ต่าง ๆ	ลักษณะที่ได้จากการสังเกต	วิธีการเก็บข้อมูล	ผู้ให้ข้อมูล
	มอบหมาย เช่น โครงงานคุณธรรม ขนสรุปลงมือทำที่ครูและนักเรียนจะ ช่วยกันสรุป หรือให้นักเรียนสรุปและประเมินร่วมกัน โดยครูเป็นผู้ ประเมินจากการถามคำถามปากเปล่าหรือใช้แบบทดสอบ กับให้นักเรียน ด้วยกันประเมินกันเองจากการสังเกตพฤติกรรมของเพื่อน ๆ ในการเข้า ร่วมกิจกรรม		
ด้านอื่น ๆ	การมุ่งเน้นการสอนพระพุทธรศาสนาอย่างมีความสุขทั้งตัวของผู้สอนและ ผู้เรียน	สังเกต	ครูผู้สอน
1. ลักษณะพิเศษที่แผ่อย่างใน		สัมภาษณ์	นักเรียน
2. แนวโน้มที่มักจะเกิดขึ้น	การได้รับความศรัทธาจากผู้เรียนเพราะครูผู้สอนปฏิบัติตนให้เป็น แบบอย่างที่ดีและเหมาะสมกับวิชาที่สอน	สังเกต	ครูผู้สอน
		สัมภาษณ์	นักเรียน